

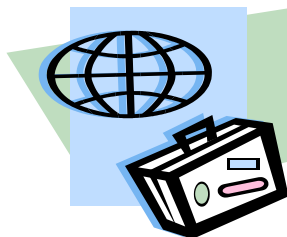

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА - ГЕВГЕЛИЈА

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Интерна скрипта на предавања и презентации
(збирка тези и слајдови/слики)

Доц. д-р Никола В. Димитров

Штип, 2010/11

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА - ГЕВГЕЛИЈА

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

*Интерна скрипта на предавања и презентации
(збирка тези, слајдови / слики)*

Доц. д-р Никола В. Димитров

Штип, 2010/2011

СОДРЖИНА

ОПШТ ДЕЛ

I. ВОВЕД ВО КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

1. Поим, предмет, цели и задачи
2. Класификација на објекти на културно наследство
3. УНЕСКО - светска организација за заштита на културното наследство
4. Национална организација за заштита на спомениците

II. ПРЕГЛЕД НА ИСТОРИЈАТА НА УМЕТНОСТА И КУЛТУРАТА ВО СВЕТОТ И МАКЕДОНИЈА

1. Карактеристики на поедини периоди од првобитната заедница
 - 1.1. Палеолит и неолит
 - 1.2. Метално доба
2. Карактеристики на уметноста и културата во античкиот период
 - 2.1. Грција
 - 2.2. Македонија
 - 2.3. Рим
 - 2.4. Доцна антика (равнохристијански период)
3. Карактеристики на уметноста и културата во средниот век
 - 3.1. Византија
 - 3.2. Исламска архитектура и уметност
 - 3.3. Среден век во Европските земји
 - 3.1. Романтика
 - 3.2. Готика
4. Карактеристики на уметноста и културата во новиот век
 - 4.1. Ренесанса
 - 4.2. Барок

2

III. ПОВАЖНИ СПОМЕНИЦИ НА КУЛТУРАТА ВО МАКЕДОНИЈА - регионален пристап

1. Охридско-преспански регион
2. Скопски регион
3. Пелагониски регион
4. Струмички и злетовски регион
5. Регионот на Повардарје
6. Кумановски регион
7. Полошки, дебарски и кичевски регион

IV. ЕТНОГРАФСКО НАСЛЕДСТВО

1. Поим и предмет на етнографијата
2. Материјална култура
3. Општествена и духовна култура

V. КУЛТУРЕН ТУРИЗАМ, ВАЛОРИЗАЦИЈА И МЕНАЏМЕНТ

1. Културни вредности
2. Дефинирање на наследството
3. Конвенцијата на УНЕСКО за светското културно наследство
4. Типологија на културните вредности
5. Фактори, параметри, принципи и критериуми на културниот туризам
6. Поделба и видови на туристи во културниот туризам
7. Формирање и презентација на туристичкиот производ
8. Валоризација на културното наследство во просторните планови
9. Менаџмент на културното наследство

VI. КУЛТУРЕН ТУРИЗАМ И ВАЛОРИЗАЦИЈА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО МАКЕДОНИЈА

1. Видови и поделба на културните вредности и туризам
2. Туристичка валоризација на културното наследство

3

ЛИТЕРАТУРА

Сашо Коруповски (2006) Културно наследство, Охрид
 Наум Целаоски и Сашо Коруповски (1999) Културно наследство, Охрид
 Наум Целаоски (1997) Културата и туризмот, Охрид
 Група автори (1995) Македонија - културно наследство, Скопје
 Група автори (1984) Уметничкото богатство на Македонија, Скопје
 Коста Балабанов, Антоније Николовски и Димитар Корианов (1980) Споменици на културата на Македонија

4

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ„ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА-ГЕВГЕЛИЈА

Катедра: Туризам или Гастрономија, исхрана и диететика

ПРОЕКТНА АКТИВНОСТ
ПО НАСТАВНИОТ ПРЕДМЕТ:
КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

На тема:
КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО ... (држава, регион, место)

Ментор,

Кандидат, и бр. на индекс

Гевгелија / Штип/ Скопје/ месец, година

5

Тематска проектна активност/дипломска работа

СОДРЖИНА
(со број на страни)

НАСЛОВ НА ПРОЕКТНАТА АКТИВНОСТ

Краток извадок (не повеќе од 250 зборови)

Клучни зборови (3-7 зборови кои не се содржат во насловот)

Title (НАСЛОВ НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК, 12)

Abstract (less than 250 words)

Key Words

Вовед (Introduction)

Тематски поглавја и потпоглавја (обработка на темата)

Заклучок (Concluding remarks)

Користена литература (References)

Обем не пократка од 10 страни

Истражувачка проектна активност/дипломска работа

СОДРЖИНА
(со број на страни)

НАСЛОВ НА ПРОЕКТНАТА АКТИВНОСТ

Краток извадок (не повеќе од 250 зборови)

Клучни зборови (3-7 зборови кои не се содржат во насловот)

Title (НАСЛОВ НА АНГЛИСКИ ЈАЗИК, 12)

Abstract (less than 250 words)

Key Words

1. Вовед (Introduction)

2. Материјал и метод на работа (Materials and methods)

3. Резултати и дискусија (Results and discussion)

4. Заклучок (Concluding remarks)

Користена литература (References)

Обем не пократка од 10 страни

7

I. ВОВЕД ВО КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

1. Поим, предмет, цели и задачи

ПОИМ:

- Културно наследство на физички - материјални артефакти (предмети направени од човечка рака) и нематеријални атрибути на некоја група или општество кои претставуваат оставштина од претходните генерации, и поради тоа се чуваат во денешницата за да бидат зачувани во наследство за добробит на идните генерации.

-Културно наследство се материјални и нематеријални добра коишто, како израз или сведоштво на човековото творештво во минатото и сегашноста или како заеднички дела на човекот и природата, поради своите археолошки, етнолошки, историски, уметнички, архитектонски, урбанистички, амбиентални, технички, социолошки и други научни или културни вредности, својства, содржини или функции, имаат културно и историско значење.

-Културно наследство се материјални и нематеријални добра коишто сведочат за човековото творештво од претходните генерации и поради тоа се чуваат за да бидат зачувани во наследство на идните генерации

8

ПРЕДМЕТ:

- Артефакти, споменици, историски локалитети, градежни објекти и сл.
- Разни предмети – археолошки, архитектонски, уметнички, културни, технолошки и сл.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ:

- Главна цел е негово проучување и запознавање на пошироката популација, како и заштита од уништување и исчезнување.
- Главна задача е константна имплементација на соодветни методи и стратегии за валоризација, реставрација, ревитализација, конзервација, заштита и пазарно менаџирање во правец на одржлив развој на културното наследство.

9

2. Класификација на објекти на културно наследство

ОСНОВНА ПОДЕЛБА

1. Според неговите својства

- **Недвижно** (споменици, споменички целини и културни предели)
- **Движно** (археолошки, етнолошки, историски, уметнички, технички предмети, архивска граѓа, библиотечни добра, кинотечни добра, фонотечни добра)
- **Духовно** (фолклорни добра, јазик, топоними)

2. Според неговото значење

- Од особено културно и историско значење (исклучително и големо значење)
- Од друго културно и историско значење (значајно културно наследство)

3. Според степенот на неговата застапеност

- Незагрозено културно наследство
- Загрозено или културно наследство во опасност

4. Според начинот на настанувањето

- Материјално (физичко или опипливо) културно наследство
- Нематеријално (уметнички дела, литература и сл.) културно наследство

10

3. УНЕСКО - светска организација за заштита на културното наследство

Лого на УНЕСКО

- УНЕСКО – 16.ноември 1945 година, Лондон, 27 држави
- Октомври 2009 год., 193 држави членки и 7 придружни.
- Распространетост во 50 посебни регионални уреди, институции и центри лоцирани на разни места во светот.
- Париз - седиште на Националната Комисија на УНЕСКО
- Области - програми на делување: Образование; Природни и општествени науки; Социологија; Култура; Комуникации со информатика
- Октомври 2009 година 890 објекти светско наследство: 689 културни, 176 природни, 25 мешовити, распоредени во 147 држави; ратификувани од 186 држави.
- Листа на загрозени, 32 објекти, 16 културни, 16 природни

ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОРИ НА УНЕСКО

Julian Huxley (Џулијан Хексли)
Velika Britanija, 1946-1948

Luther Evans (Љутер Еванс)
United States, 1953-1958

Amadou-Mahtar M'bow
(Амаду-Махак М'Бои)
Senegal, 1974-1984

Koichiro Matsuura
(Коичиро Матсура)
Japan, 1999-2009

Jaime Torres Bodet
(Хаиме Торес Бодет)
Mexico, 1948-1952

Vittorino Veronese
(Викторио Веронезе)
Italy, 1958-1961

John W. Taylor (Џон В. Тејлор)
United States, 1962-1963

René Maheu (Рене Мажо)
France, 1962-1974

Federico Mayor
(Федерико Мајор)
Spain, 1984-1999

Irina Bokova (Ирина Бокова)
Bulgaria, 2009-2017

12

Бразилија, Бразил

Женева, Хамбург, Москва, Бон,
Буенос Аирес, Каракас, Адис Абеба,
Букурешт, Трст, Монтреал итн.

Делфт, Холандија

13

Број и видови светско наследство според регион утврдени од УНЕСКО

РЕГИОНИ	Културни	Природни	Мешани	Вкупно	%	Држави Потпишани како сопственици и
Африка	42	33	3	78	9	29
Арапски држави	60	4	1	65	7	16
Азија и Тихи океан	129	48	9	186*	21	28
Европа и Северна Америка	375	56	9	440*	49	49
Латинска Америка и Карипскиот басен	83	35	3	121	14	25
Вкупно	689	176	25	891*	100	147

Распространетост на светското наследство по државни:

- Група на држави со 44 до 20 светски наследства:
Италија 44, Шпанија 41, Кина 38, Франција 33, Германија 33, Мексико 29, Велика Британија 28, Индија 27, Русија 23, САД 20 светски наследства;

- Група на држави од 20 до 10 светски наследства:
Австралија, Бразил и Грција по 17, Канада 15, Јапонија и Шведска по 14, Полска и Португалија по 13, Чешка 12, Перу 11, Белгија, Иран и Швајцарија по 10 светски наследства;

- Група на држави под 10 светски наследства:
Бугарија, Република Кореја и Турција по 9, Куба, Етиопија, Мароко, Јужна Африка, Аргентина, Унгарија и Австрија по 8, Индонезија, Танзанија, Хрватска, Египет, Романија, Шри Ланка, Норвешка, Холандија и Алжир по 7, Израел, Колумбија, Боливија, Словачка, Пакистан и Финска по 6⁴⁵ инт.

4. Национална организација за заштита на спомениците

- РМ на 28 јуни 1993 година членка на УНИЕСКО
- Министерство за култура, посебен Сектор за заштита на културното наследство со посебни одделенија
- Посебен орган под ингеренции на Министерството е Управата за заштита на културното наследство, со 13 посебни одделенија, распоредени во 3 посебни сектори
- Во РМ постојат 10.974 објекти регистрирани како недвижно културно наследство, 4.361 археолошки, 1.726 цркви и манастири, 1.213 објекти од стара градска и селска архитектура, 47 кули, тврдини и мостови, 1.026 споменици и спомен обележја, 126 објекти од исламската архитектура, 24 чаршии, 32 стопански објекти, 5.328 недвижности, над 500.000 музејски реликти и друго.
- На списокот на Национални установи во РМ има 57 објекти
- Македонски Национален Комитет за споменици и места МНК ИКОМОС - 23.02.1994 год., исклучиво со заштита и промоција на културното наследство во светски рамки. Меѓународниот Комитет на ИКОМОС е со седиште во Париз

16

II. ПРЕГЛЕД НА ИСТОРИЈАТА НА УМЕТНОСТА И КУЛТУРАТА ВО СВЕТОТ И МАКЕДОНИЈА

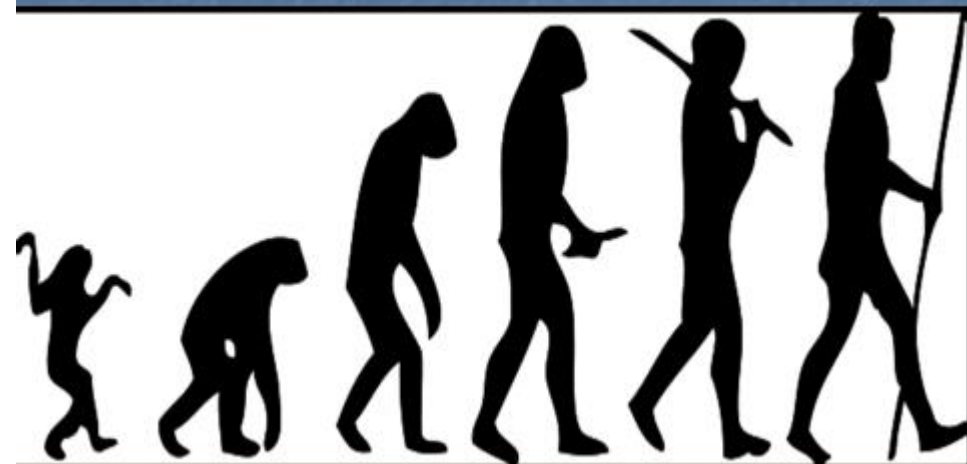
1. Карактеристики на поедини периоди од првобитната заедница

1.1. Палеолит и неолит

■ Палеолитски живот и култура

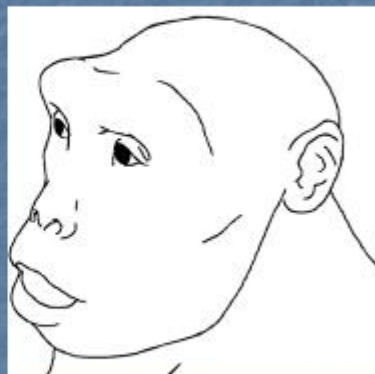
- Најстари траги на човек од пред 7 милиони год.
- Палеолит (старо камено време)
 - Ран палеолит (3,5 мил. год. – 300.000 год. пр. н.е.)
 - Среден палеолит (300.000 г. – 30.000 г. пр. н.е.)
 - Доцен палеолит (30.000 г. – 20.000 г. пр. н.е.)
- Мезолит – епипалеолит (20.000–12.000 г. пр. н.е.)

17

18

Сахелантропус Чадентис „Тоумаи“ (2001); Чад, 7 мил. год.

19

Паратропус - етиопикус; Аустралопитекус - Паратропус

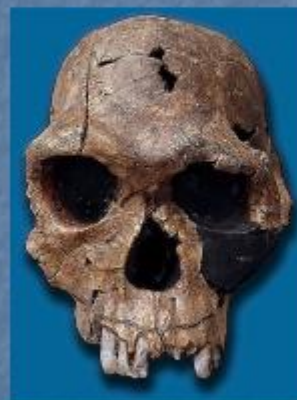
21

Аустралопитхекус „Луси“ – Етиопија, 1974 г.; 3,2 мил. год.

22

Хомо хабилис „вешт човек“

23

Хомо еректус „исправен човек“; 2,5 мил. год.

Homo erectus, Natural History Museum, Ann Arbor, Michigan

A reconstruction of *Homo erectus* at the Westfälisches Museum für Archäologie, Herne, Germany

24

Момчето од езерото Туркана, Кенија; 1,8 мил. год.

Homo ergaster skull reconstruction of the *Nariokotome Boy* from Lake Turkana, Kenya. Museum of Man, San Diego.

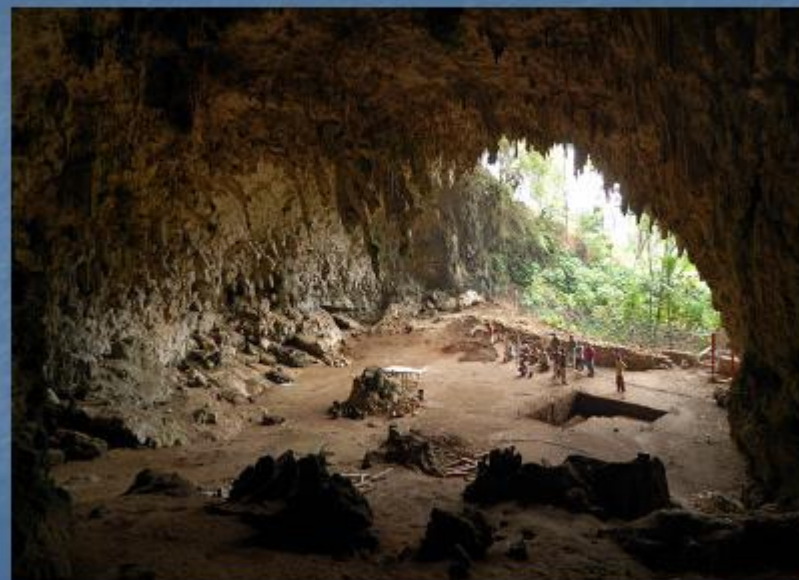
25

Пекиншки човек

26

Пештера на „Цветниот остров“ во Индонезија - Хомо Флоренсиенсис

27

Хомо хеиделбергенсис, Европа, (600.000 год.)

28

29

Неандерталец, Европа, 250.000 г.

Неандерталец

Карта на Раната миграција на човекот низ светот

Кромањонец, Франција;

Крапински човек, Хрватска

37

Краток хронолошки опис на животот на човекот во палеолитот; во периодот на „културната револуција - Голем скок“ (40.000 г.пр.н.е.)

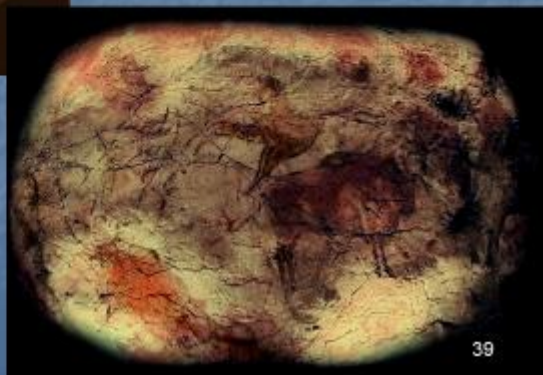
Алатки	Стопанство	Живеалишта	Општество	Религија
Рачни изработки од камен, рачна секира, камен за стружење, стругалка, клинови, шила, копја, лак и стрела, харпун, игла, изработка од дрво, стап и друго.	Ловци и собирач на храна	Живот во движење, пештери, земјанки, колиби лоцирани најчесто покрај реки и езера, и наколни живеалишта	Група луѓе (хорда) кои собира плодови и лови (од 25 до 100 луѓе)	Добри и лоши духови, Тотема, Верувања во животни, Верување во живот после смртта, духот на човекот се претвара во лик на животно, ритуали, обреди, жртвувања и сл.

38

Пештера Алтемира, Шпанија; предисториска уметност

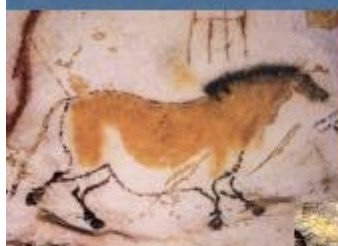

Слики од реалниот живот, Животни – бикови, елени, коњи; Сцени од ловење

39

„Пештерска уметност“ во Шове, Алтамира – Шпанија; Ласко - Франција

40

Пештерски цртеж во
Дордог, Франција

41

Палеолит во Македонија

- Во 1918 г. Француски археолог Етиен Пат, „џебна алатка“ и стругалка прилично заострена – село Кристофор или Крстоар и Буково (Битолско)
- Во долината на река Бабуна, пештерите Макароец 1 и 2 во 1955 – 1965 г. (40.000 – 30.000 г.); Осоговските Планини, с. Лепопелци кај Злетово, Мариовско, Вардар, Охридско, Кумановско и сл.

42

Пештера Макароец

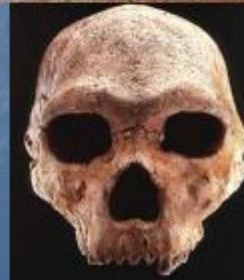
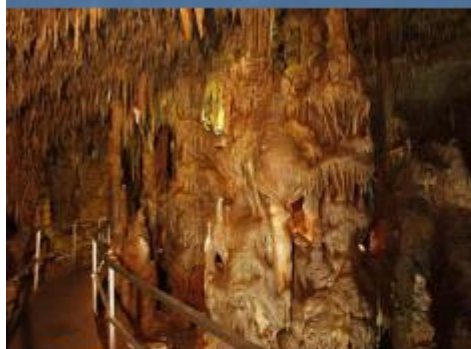

Пештера Голема Пешт,
с. Здуње

43

Пештера, Петралона - „Црвени Стени“, село Камени Гумна,
Македонија, 250-500.000 г. пр. н.е.

44

II. ПРЕГЛЕД НА ИСТОРИЈАТА НА УМЕТНОСТА И КУЛТУРАТА ВО СВЕТОТ И МАКЕДОНИЈА

1. Карактеристики на поедини периоди од првобитната заедница

- Неолитски живот и култура (12.000-9.000 г. пр.н.е.)
 - Младо камено време (ран, среден и доцен неолит)
 - Неолит (обработен изделкан, измазнет и брусен камен, секири, ножеви, копја, бодежи и сл.
 - Организиран лов, земјоделство, населби,
 - Земјанки, колиби, наколни живеалишта
 - Први села и градови (Јерихон – Израел/Палестина)
 - Уметност, жената симбол на плодноста и раѓањето („Големата Мајка“)
 - Керамика, садови, алатки, фигури и сл.

45

НЕОЛИТ

НЕОЛИТ

47

48

Виленсдорфска Венера

Богиња мајка, Анадолија - Турција

50

Неолитска колиба, реконструкција

52

Земуници - земници

53

Праисториска - неолитска
Наколна населба, реконструкција

54

Прва постојана - градска населба, ЈЕРИХОН, Палестина

55

Мегалитски споменици, Стоунхенџ, јужна Англија

56

Краток хронолошки опис на животот на човекот во неолитот во периодот 12.000 – 9.000 год. пр. н.е.

Алатки	Стопанство	Живеалишта	Општество	Религија
Рачни изработки и објекти лак, стрела, Кошници чамец, длето, плуг, јадица, сеење, жито, жнеење, јачмен, разбој, земјени садови, грнчарија, оружје и др.	Земјоделство, гноење на земјата, ловење, риболов и припитомување на животни	Земјанки, колиби лоцирани најчесто покрај реки и езера, и наколни живеалишта, Први населби (села-градови)	Племи водено од водачи, старешини	Верување во живот после смртта, верување во предци, ритуали, обреди, жртвувања, свештеник, светилиште и слично.

57

Неолит во Македонија

- Повеќе од 180 неолитски наоѓалишта
- Керамичка продукција (садови, прибор, скулптури, култна керамика – модели на куќи, и сл.
- Две големи културни сфери: егејска и анадолска
- „Вршник“ – с. Таринци, Штипско; „Барутница“ с. Анзабегово – Овче Поле; „Тумба“ Маџари, „Церје“ Говрлево, „Тумба“ Породин, „Велушка Тумба“ Велушина итн.

58

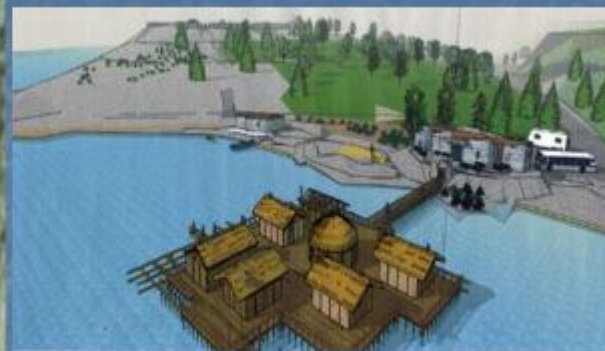
Скелет на „Славе Македонски“ стар 6745 години; Најстар закопан човек во Југоисточна Европа; Грнчарица, с. Крупиште – најстара неолитска населба

59

Праисториски
наколни населби на
Охридско Езеро

„Заливот на коските“ – „Мичов град“
Праисториска наколна населба

60

1.2. Метално доба (протоисторија)

- Бакарно време (енеолит) 9.000 – 3.000 г. пр. н.е.
 - бакар
- Бронзено време (3.000 – 1.500 г. пр. н.е.)
 - рано бронзено време
 - средно бронзено време
 - доцно бронзено време
- Железно време (од 1.500 г. пр. н.е. до 600 година)

62

Бронзено време

Бронза - легура помеѓу бакар и калај

Племенски водачи и појава на први држави; Владетели – богови, божества; Религиски живот и верувања; Од предисториска во историска фаза; Густо населени подрачја – делтите и теченијата на реките, низините; Метални орудија, оружја, садови и сл.; земјоделство, занаетчиство, трговија; Населби - утврдени градови;

63

Железно време

Ковачки занает, оружја, орудија, садови; Големи држави – цивилизации; големи Миграциони преселби во 12 век пр. н.е. Големи егејски преселби; Транзиционен период до 7 век пр. н.е.- Големи етнички промени; Трговија; Занаетчиство; Грчки колонии низ Источниот и средниот Медитеран; Зачеток на урбанизација на населбите; Моќни империи и култури – Месопотамија, Крит и Микена, Грција, Македонија, Рим, Персија, Индија, Кина, Јапонија и сл.

64

Краток хронолошки опис на животот на човекот во металното време од 9.000 год. пр. н.е. – до 600 година

Алатки	Стопанство	Живеалишта	Општество	Религија
Разни метални алати, оружја, садови и др. Од бакар, бронза, и железо; Грнчарски садови и керамика, Тркало, количка итн.	Земјоделство, поделство, гноење на земјата, Одгледување добиток, сточарство, Занаетчиство, трговија	Населби, Формирање на градски населби, утврдени градови и села	Именување на племиња, Главатори, Владетели – богови, Формирање на држави, Империи	Верување во живот после смртта, верување во предци, ритуали, обреди, жртвувања, свештеник, светилиште и слично. Владетели – богови, светилишта, храмови и сл.

65

МЕСОПОТАМИЈА (пред 5.000 г. пр. н.е.) - „Земја меѓу две реки“ - МЕЃУРЕЧЈЕ -

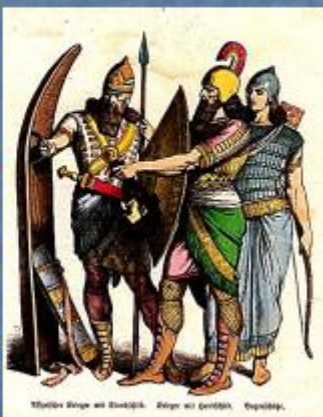
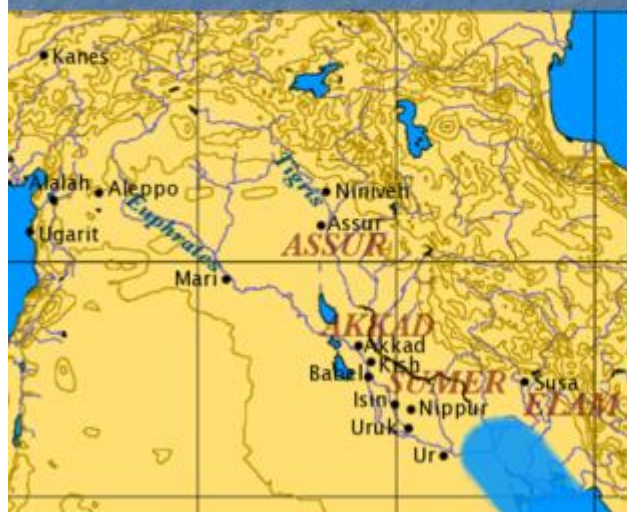

Illustration of three Mesopotamian warriors, likely from the Epic of Gilgamesh.

66

БАВИЛОН - „Божја врата“ (200.000 жители)

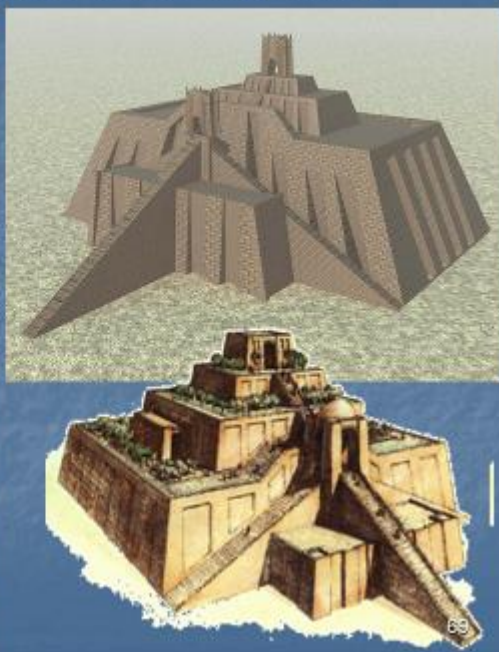
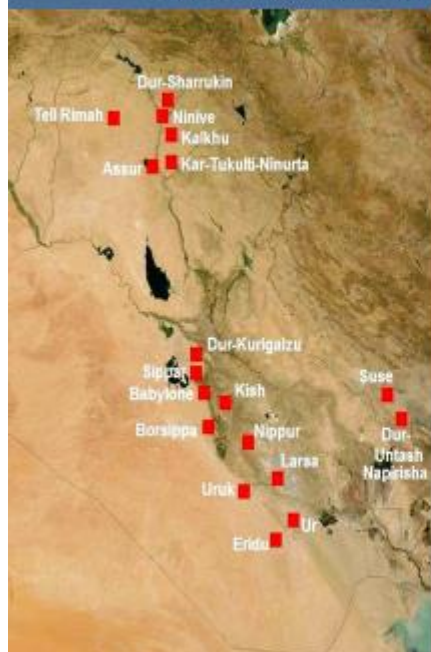
Чока Занбил - Chogha Zanbil in Khuzestan, Iran

The reconstructed facade of the 4100 year old Great Ziggurat of Ur, near Nasiriyah, Iraq, Голем Зигурат, Ур - Ирак

68

Зигурат, разместеност и реконструкција

Вавилонска кула

Семирамидините градини

Хамураби и Хамурабиевиот законик (1792-1750 г. пр. н.е.)

Базалтна плоча
282 закони

Зигурат, современи форми

Сакраменто, Калифорнија, САД

Будимпешта, Унгарија

73

Египет (4.000 год. пр. н.е.)

Кеопсова пирамида

Кеопсова, Кефренова и Микериносова

СВИНГ

74

Нубијски пирамиди

75

Боговите: Озирис - господар на подземјето, Анупис - бог на балсамирањето и Хорус - бог на воскреснувањето, *цртеж во гробница*

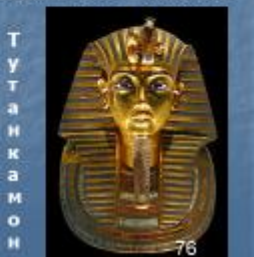

Хиероглифско писмо;
Саркофаг; Сфинги;
Пирамиди, Храмови;

Египетски погребни фигури

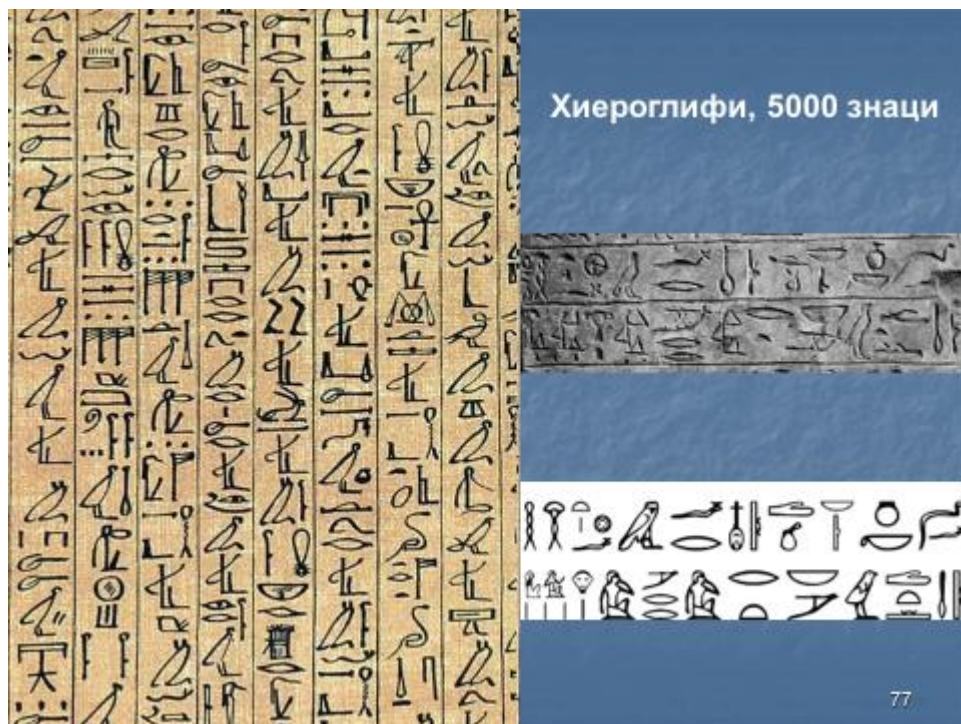

Ра - бог на сонцето
Изида - божица на мајчинството и плодноста

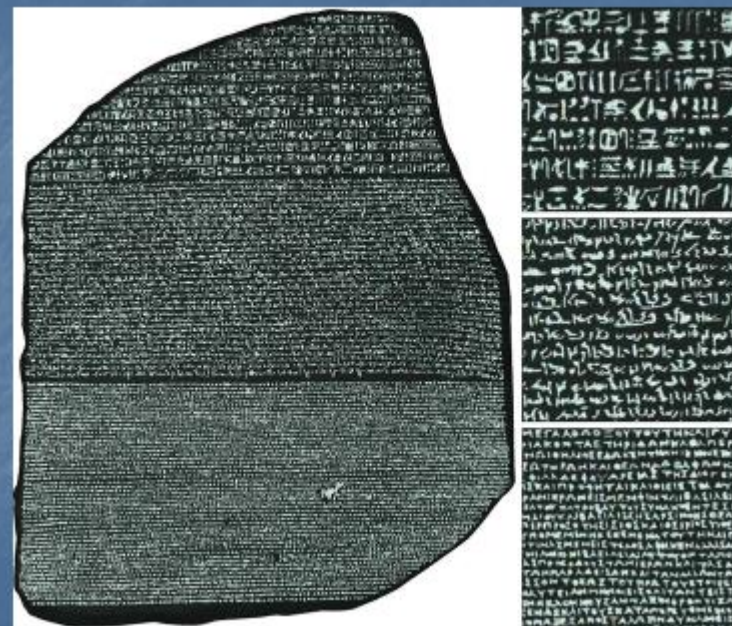

Т
У
Т
А
Н
К
А
М
У
Н

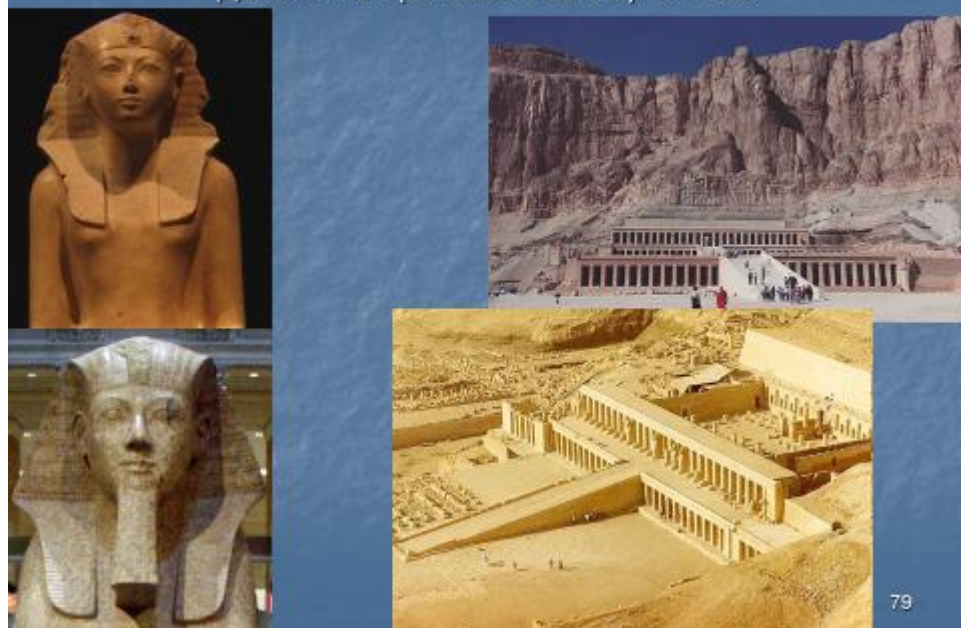
76

Каменот од розета, хиероглифско писмо, старо македонско и грчко писмо

Храмот на богињата Хатшепсут
Долина на кралевите во Абу Симбел

Долината на кралевите, Абу Симбел
Храмот на Рамзес II

Крит и Микена (3.000 – 1.500 г. пр. н.е.)

Палатата на Минос, во Кносос

Златка маска
81

ДАЛЕЧЕН ИСТОК, Персија, Индија, Кина и Јапонија

Персеполис

Дарие Велики

Метално време во Македонија

Бронзено време

- Пелагонија, земјени извишувања – „тумби“
- Канино, Црнобуки, Чепигово, Бакарно Гумно
- Охридско, Струшко и на други места
- Тетовско, тетовска Менада

Железно време

- Требеништа, Охридско; Тетовско и сл.
- „Кнежевски гробови“ – Требеништа
- Бронзен сад-кротер, 4 златни маски, Пехари
- Златни маски пронајдени и во Охрид 2002 г.
- Племя на Антички Македонци

Бронзена статуетка на
тетовска Менада
83

Некропола Требеништа (откриена 1918 г.)

- Богдан Филев 1918 г. 7 гробови, 2 златни маски
- Никола Вулик 1930/34 г. 15 гробови, 2 златни маски
- Истражувања 1952/53 и 1972 г. 56 гробови, разни предмети, пехари, амфори, бронзени шлемови и др.

2. Карактеристики на уметноста и културата во античкиот период

2.1. Грција

- Егејски преселби пред 1.200 г. пр. н.е.
- Задгробен живот насочен кон убавината на човекот и животот,
- Божествата имаат човечки изглед и особини,
- Боговите помеѓу две рамнотежи: природата и човековиот живот, односно соединување на два елемента
- Пример: Аполон, бог на сонцето и светлина, музиката и поезијата; Дионис, бог на плодноста, пијанството и виното итн.
- Човекот е стандард по кој работите се ценат и се мерат
- Филозофи, градители, уметници, скулптори, поети, појава на науки, сл.
- Дорски, јонски и коринтски стил во градбата
- Храмове, Акропол, полиси, театри, Керамика, вази, амфори, фигури на луѓе, релјефи, олимписки игри – 776 г. пр. н.е., метални пари и сл.
- Колонизација, колонии, војни со Персија и Македонија

85

Партенон, Акропол

86

Атена Партхенос, дело на Фидие

Грчки вазни

Грчки монети

87

88

Архитектонски стилови: дорски, јонски и коринтски

The Doric Order in the Parthenon at Athens.

Corinthian Capital with Entablature from the Pantheon at Rome.

89

Седумте светски чуда на Античкиот Свет

Седумте светски чуда
(од лево кон десно, горе кон долу):

[Кеопсова пирамида](#)

[Семирамидини висечки градини](#)

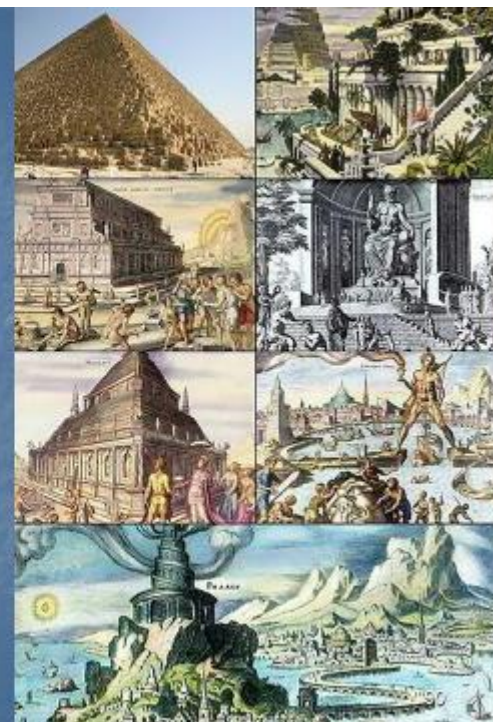
[Храмот на Артемиде](#)

[Статуата на Зевс во Олимпија](#)

[Мавзолејот на Мавзонос](#)

[Колосот од Родос](#)

[Светилникот во Александрија](#)

2. Карактеристики на уметноста и културата во античкиот период

2.2. Македонија

- VIII век пр. н.е. Формирање на племенски сојуз
- Пајонци, Антички Македонци
- Пајонците дел од палеобалканските народи
- Илијада на Хомер, историчарот Херодот
- Пајонците: Вардар (Аксиос), Струма, Пелагонија – држава Пајонија (Пеонија), познат град Билазора и Демир Капија
- АНТИЧКИ МАКЕДОНЦИ: Ајга (Еге), VII век пр. н.е.; Аргеади, Пердика I; Александар I, Олимписки игри, Архелај, Пела
- Филип II Македонски (359-336 г. пр. н.е.)
- Македонска фаланга, Илири, Пајонци, Грција, ковање златни пари,
- Александар III Македонски (336-323 г. пр. н.е.); војна со Персија
- Битките кај Граник (334), Ис (333), Гавгамела (331), Дарија III, Египет, фараон, Персија, Персополис, 15.000 км., 70 градови Александрија, до Индија, Свадба на народите Европа – Азија, Вавилон, смрт

92

АЈГЕ

ПЕЛА

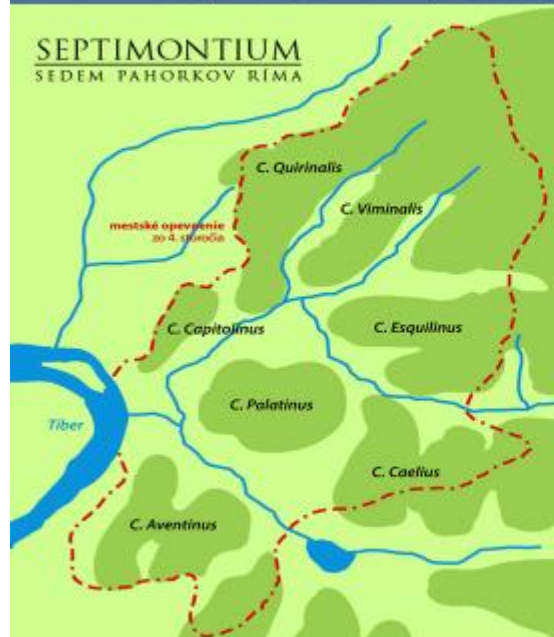
93

2. Карактеристики на уметноста и културата во античкиот период

2.3. Рим

- VIII век пр. н.е., Ромул и Рем
- Република (509 г. пр. н.е.), Царство (27 г. пр. н.е.), Империја
- Ромул, Цезар, Октавијан, Трајан, Диоклецијан, Хадријан, Калигула, Нерон, Константин
- Многубошци, храмови, богови, Христијанството, цркви
- Поделба 395 година, во 476 г. Пропаѓа западното римско царство
- Визант, Константинопол, Византија (395-1453)
- Правни придобивки државна власт, демократија, уметност, наука...
- Етрурска уметност, Македонска, Грчка уметност, Римска архитектура...
- Храмови, терми, плоштади – форуми, фонтани, амфитеатри, колосеуми, базилики, мозаици, аквадукти, подно греење, триумфални порти, бисти – скулптури, римско сликарство – ѕидни површини, фрески, релјефи, садови, орудија, оружја и сл.
- Пантеон, Колосеум, Диоклецијанова палата, Каркалините терм

Седумте римски ридови, јадрото на РИМ

Ромул и Рем, VIII век пр. н.е.

101

Римската Империја во 117 година

102

103

Колосеум, Пантеон, Национален споменик во чест на Виторио Емануел 2

104

105

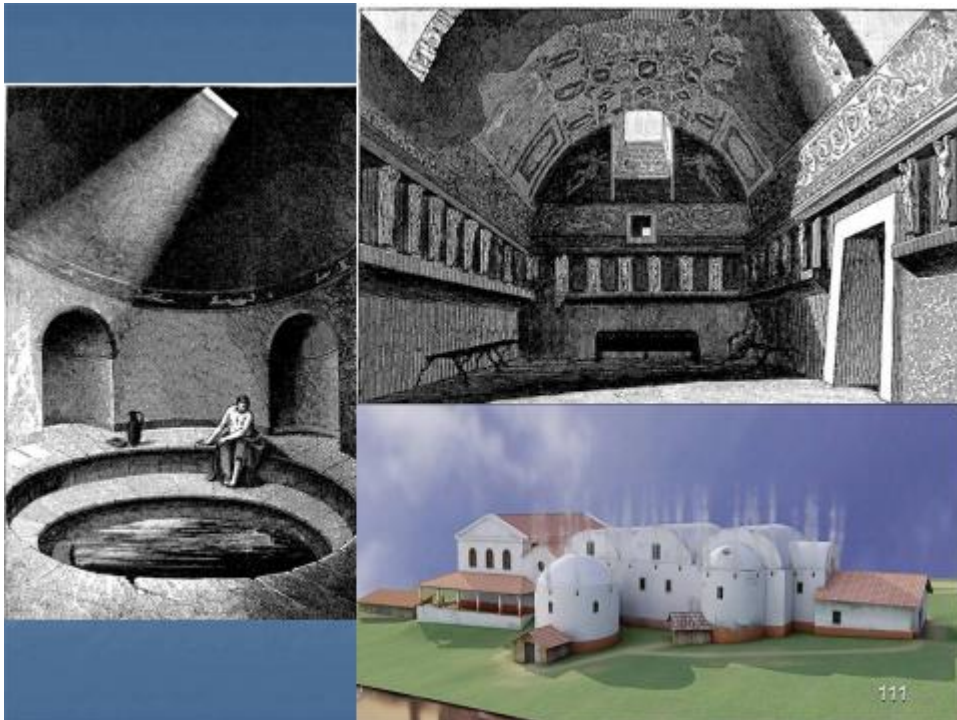

106

Остатоци од Царскиот Палатин

108

Пантеон

Трајанов форум

113

114

Римска управа во Македонија

- Филип V (221-179), склучил мир во 215 г. пр. н.е.
- Ханибал (Картагина), 215 г. пр. н.е. војна со Рим
- Три војни со Рим, (214-205; 200-197; 171-168)
- Персеј (212-166)
- Битката кај Пидна 168 г. пр. н.е.
- Виа Егнатија, градови, аквадукти, театри, терми,

115

116

Хераклеја Линкестис

117

Стоби

118

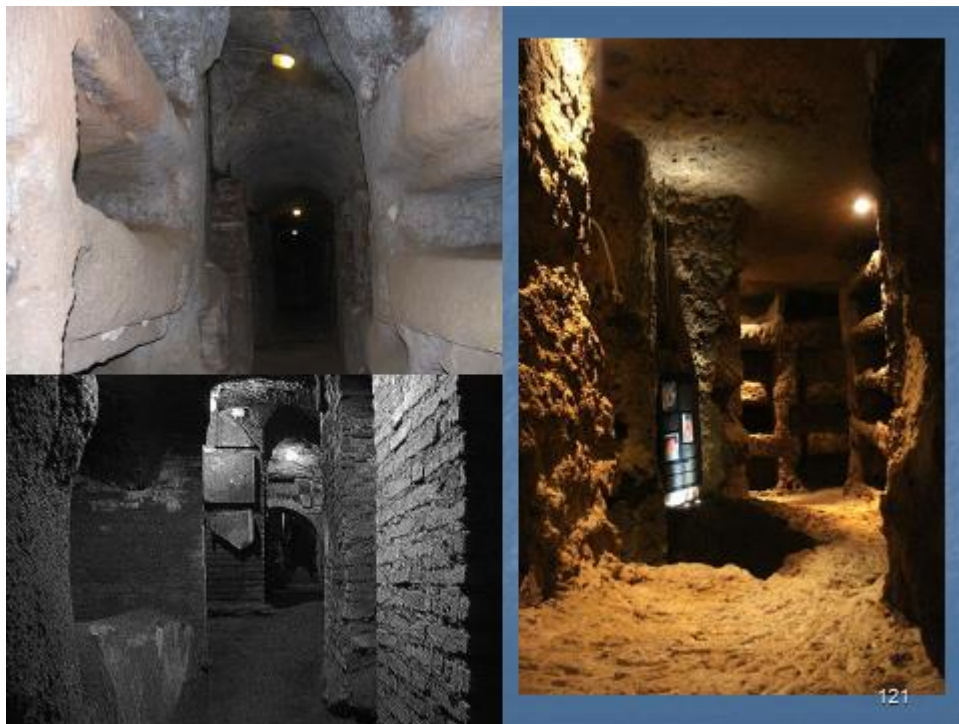
119

2. Карактеристики на уметноста и културата во античкиот период

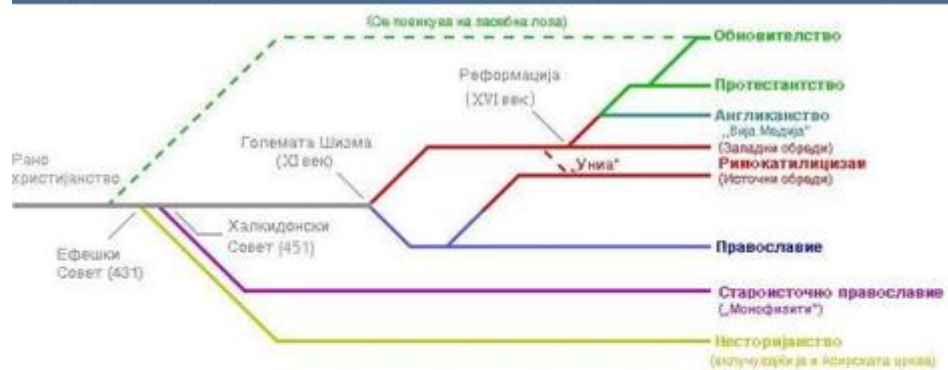
2.4. Доцна антика (ранохристијански период)

- Исус од Назарет
- Верување во живот после животот, во вечна вистина и спасение
- Записи од Стар и Нов Завет, древни книги, Библија
- Христијанството преку Мала Азија, Македонија низ Балканот до Рим
- Делата на апостол Петар, и посланијата на апостол Павле во Рим
- Четири евангелија Матеј, Марко, Лука и Јован
- Домовите места за средби на христијаните, потоа катакомби, па цркви
- Римски катакомби во должина од 870 метри
- Со Миланскиот едикт од 313 година јавно се пропагира христијанството
- Цар Константин и Елена, првиот христијански цар
- Христијанството се раширува низ целата Римска Империја
- Со Екуменските собири во Никеја во 325 г. и Цариград во 381 г. Се дефинира суштината на Исус и на Светото Тројство (Отецот, Синот и Светиот Дух), на Соборот во Ефес во 431 г. е воспоставен култот на Марија како Богородица.
- Теодосиј Велики (379-395 г.) го забранил паганизмот и Христијанството за Државна религија; Цркви во Рим, Равена, Солун, Цариград, Ефес, Филипи, Охрид, Стоби, Хераклеја, Скупи и др. места; Света Столица;

120

Графикон на развојот на главните црковни ограноци од заеднички корен

Елена

Константин I Велики

Никејски собор, 325 година

127

Мавзолејот на Св. Елена во Рим

128

3. Карактеристики на уметноста и културата во средниот век

3.1. Византија

- ВИЗАНТ, ВИЗАНТИЈА, (324, 395, 476 – 1453 г.)
- Римјани - Ромеи, достоини наследници на Римската Империја
- Србија, Бугарија, Самоилово Царство (976–1018), Преспа, Охрид
- Политички конфронтации со соседите, војни, востанија
- Христијанско православие, вселенски собири, цркви, светци
- Уметнички концепти: фрески, мозаици, градби, круни, одежди, жезол, пехари
- Донатори и ктитори – императорите, државната власт, црковни великодостојници и богати лица; градба на големи цркви
- Средновековна уметност – Византиска уметност, култура, филозофија и сл.
- Европа, Азија и Африка, (Балкански земји: Грција, Македонија, Бугарија, Србија, Албанија, Романија, Црна Гора) се до Русија се проширила византиската култура

129

Основни карактеристики на византиската уметност

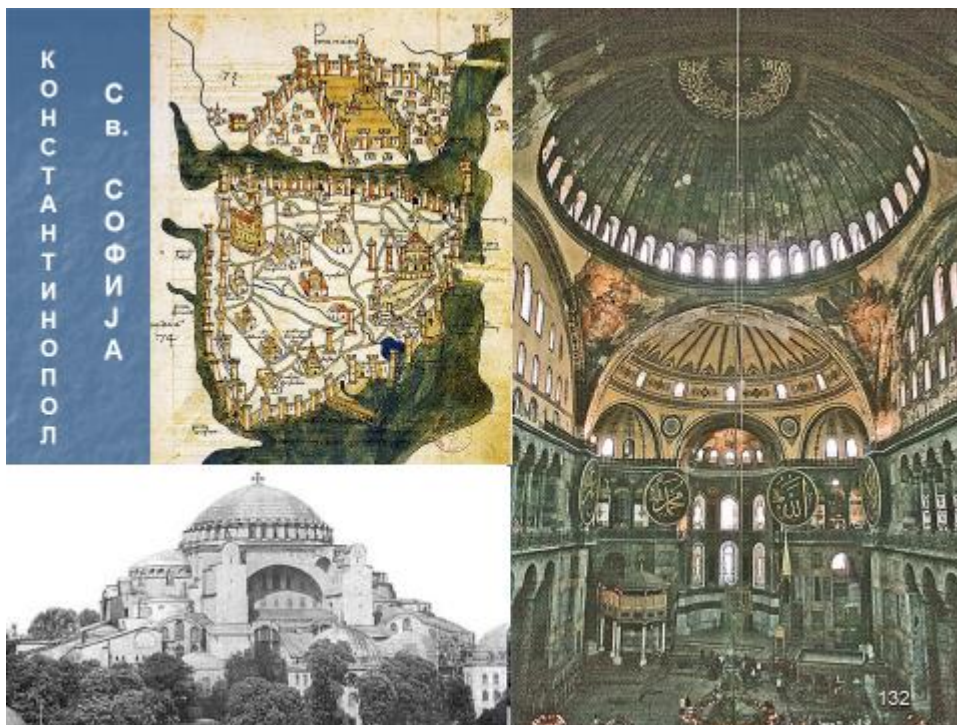
- Еднолична, статична
- Византиска естетика – типична и трајна
- Типични форми
- Оригиналноста на уметничкиот концепт
- Типична византиска црква е впишан крст со купола (кубична градба со вкрстени сводови во чиј центар се издига купола)
- Градбата може да има една, три или пет куполи
- Црквите со куполи е идеален одраз на христијанскиот микрокосмос
- Спој на: конструктивната логика, литургиската содржина и симболичниот речник
- Сликаство: византиска иконографија; икони, фрскосликаство, мозаик, архитектура

130

Рановизантиска епоха

- Епохата на Јустинијан I (527-565)
- Црквата Св. Софија во Цариград, единствено дело
- Голема небесна купола „куќа господова“
- Различни геометриски и флорални преплети
- Мозаик, мозаички претстави
- Ктитори, патрони, донатори на цркви и сл.
- Портрети на светци, бројни минијатури, илустрации од Библијата и Евангелијата
- Св. Софија, Св. Апостоли, Св. Ирина - Цариград, Св. Јован – Ефес, Св. Марко - Венеција, Св. Катерина - Синај, во Равена, Солун, Пореч и др.

131

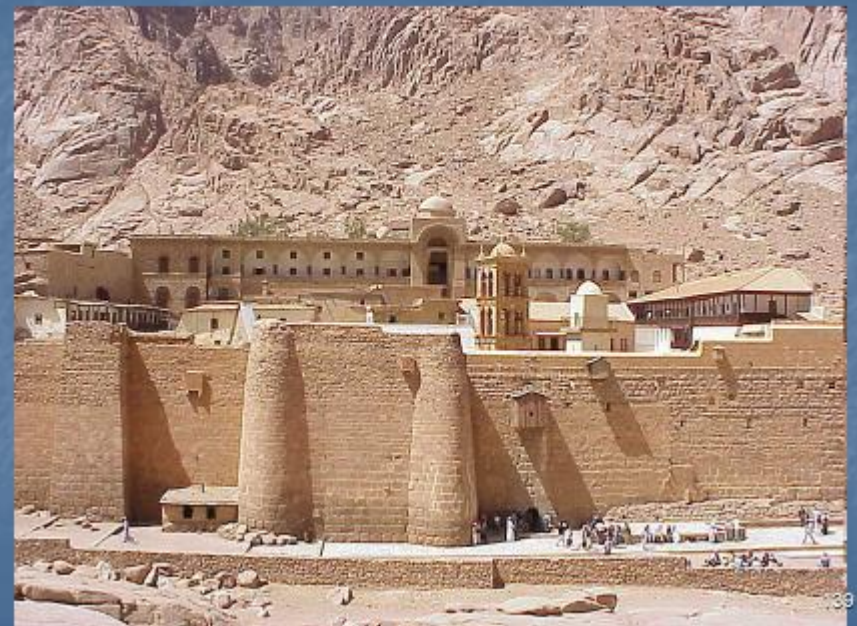

132

Јустинијан I и Исус од Равена, мозаици од VI век

Манастирот Св. Катерина, на планината Синај

Период на иконобродство или иконофобија (726 – 843 г.)

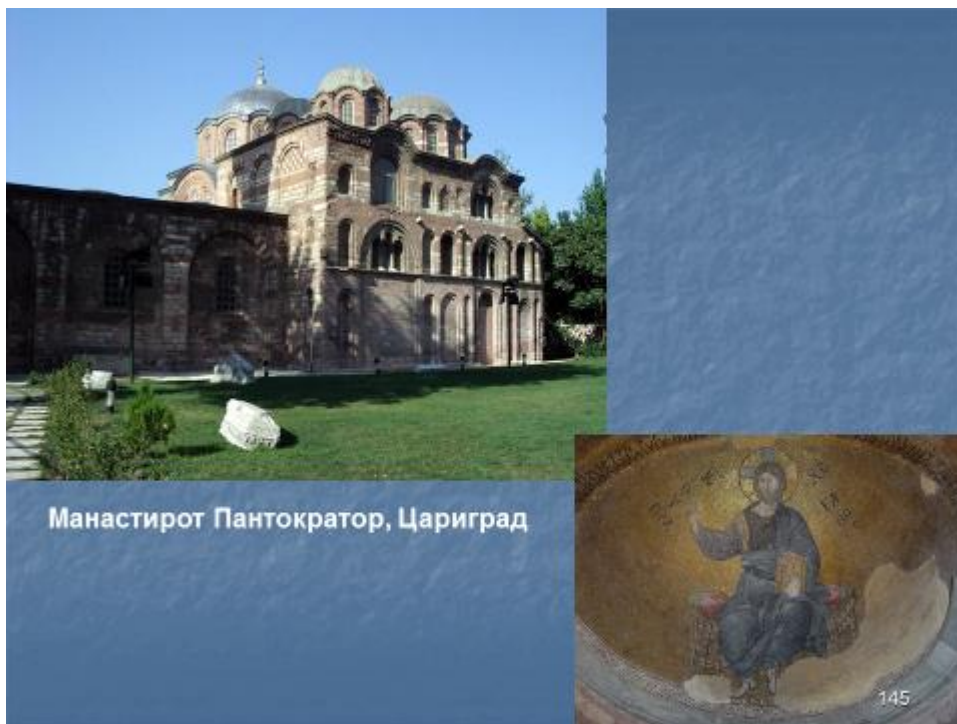
- Крупни промени во византиското општество
- Словените го рушат стариот државен систем
- Воено административни окрузи – теми
- Зголемена моќта и улогата на крупните воени феудалци – стратези
- Борба против иконите – иконоборство
- Забрана за изработка на ликови на светителите
- Крупни стилски промени во архитектурата
- Големи базилики, мал број на сочувани цркви
- Крстовидна засведени цркви со сводови, а во нивниот пресек е големата купола
- Митрополитската црква во Солун, Св. Софија
- Вселенски собир во Никеја во 787 г., крај 843 г.¹⁴⁰

Св. Софија, Солун

Средновизантиски период (IX - XII)

- Византиска култура; вистински комонвелт на Балкански народи
- Масовно покрстување на Словени, Бугарите и други народи
- Описменување, глаголица и кирилица
- Солунските браќа КИРИЛ И МЕТОДИЈ; Климент, Наум, Горазд, Сава и Ангелариј; Словенски светители и првоапостоли
- Престолнини: Плиска, Преслав и Охрид
- Време на културна обнова и просперитет, високи школи, библиотеки
- Период на самодоверба и префинетост
- Новите цркви со поскупо димензии, предност на живопис
- Ктиторства, донации, монастицизам – монаси, монаштво, манастири, пештерни цркви, комплекси, испосништво, посветеност на молитвите (Кападокија, Метеори, Света Гора, Синај и сл.)
- „Македонска ренесанса“ – Архитектонски концепти, Пантелејмон во Нерези, Курбиново, Охрид, 15 Тивериополски маченици – Струмица
- Фрески – хармонија на линии, форми, бои, сцени од Библијата и Новиот Завет, животот на Исус Христос и сл.
- Грција, Македонија, Бугарија, Србија, Кипар, Италија, Кападокија, Русија¹⁴²

Манастирот Пантократор, Цариград

Доцновизантиски период (XIII - XV)

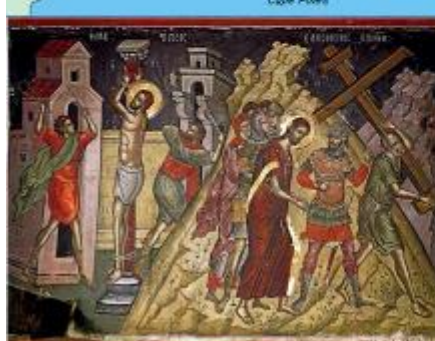
- Четвртата крстоносна војна 1204 г. – Цариград паѓа во рацете на Крстоносците
- Нови династии (Комнени - Арта, Ласкарис - Никеја, Асенови – Велико Трново, Немањики - Рас) , улогата на престолнината опаѓа
- Нови царства, Српско, Бугарско, Самоилово Царство ...
- Самоилово Царство: цркви: Св. Софија - Охрид, Св. Ахил – Преспа...
- Нови центри: Арта, Охрид, Берат, Котор, Трново...
- Манастири со живописи—Студеничани, Милошево, Сопоќани
- Уметноста во времето на Палеолозите, византиско сликарство
- Во Цариград латинска власт
- Градба на нови и обнова на старите црковни градби
- Сликарска софистицирана декорација
- Бројни цркви во Македонија, Србија, Бугарија...
- Монашко движење, бројни монументални ремек дела – фрески на Михаил и Ефтихиј – Богородица Перивлепта
- МАКЕДОНИЈА: Крстоносци, Бугари, Никејци, Срби, Волкашин, Марко Крале, 1371 г., 1395 г., Бројни цркви и манастири
- Налет на турски војски 1453 година крај на Византиската Империја

Кападокија

Метеори

Св. Јован Рилски

3.2. Исламска архитектура и уметност

- Ислам, „почитување, покорност, покорност“
- Пророк Мухамед, 7 век
- Главни поими: Ислам, Муслиман, Куран, Намаз
- Петте столба: Шехадет, Намаз, Пост, Зеџат, Аџилак
- Каба, Мека: коцкеста зграда 15 x 11 м., црн камен
- Џамии, место каде се паѓа на колена, место за собирање
- Традиционална арапска куќа со двориште, ориентална куќа
- Север – југ, главен простор михраб
- Минарето – „врата помеѓу небото и земјата“
- Куполата и лакот
- Нема преставување на луѓе и животни
- Апстрактни мотиви (геометриски, флорални, линеарни, калиграфи)
- Династии: Омајади; Абасиди; Насриди; Селџуци; Османли
- Голема џамија во Дамаск, Сирија; во Ерусалим – Златната џамија;
- Повеќеделни лачни сегменти, сталактитни украс (мукарнас)
- Големата џамија во Кордоба, 665 столбови поврзани со двоспратни лаци,
- Црвената палата – Алхамбра, Гранада – Шпанија
- Св. Софија – Аја Софија; Бајазитова, Сулејманова, Ахмедова и др.
- Илјадници џамии на Балканот и во други простори

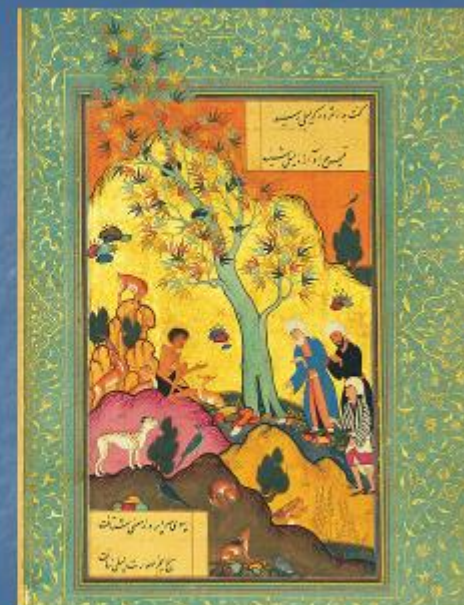
МУХАМЕД ИБН АБДУЛАХ (570 – 632)

- 610 г. Имам низа визији, ангелот Џибраил
- од Мека во Медина, 622 г., Хиџра
- 632 г. Умира во Мека
- 652 г. Настанала Светата книга Куран
- Џамија на Пророкот - Масџид ал – Набави, Мухамедовиот гроб, во Медина, Саудиска Арабија

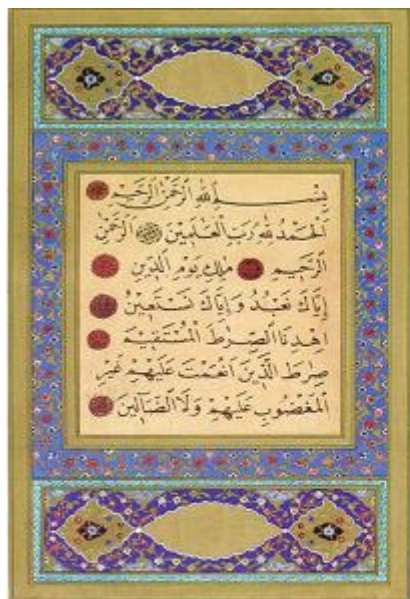

154

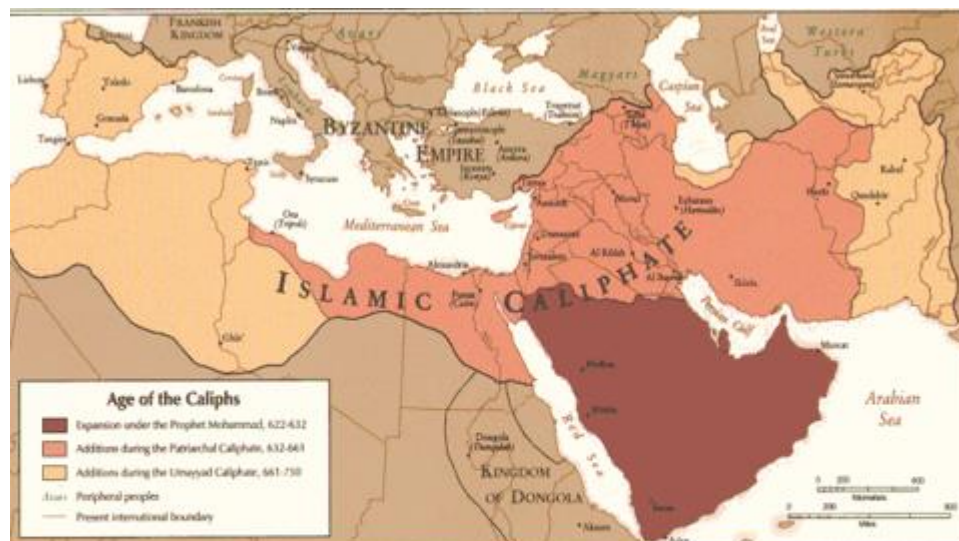
155

منكم فقد قل سوا
الشيء فمما نقصهم
ميشتم لعنهم وجعلنا
فلوهم فسيمة تحرفون
الكلمة عزواضع
ونسوا حكاها مما
ذكرناه ولا تزال

157

КУРАН (Света книга)
- 114 сури, поглавја
- 6.226 римувани стихови

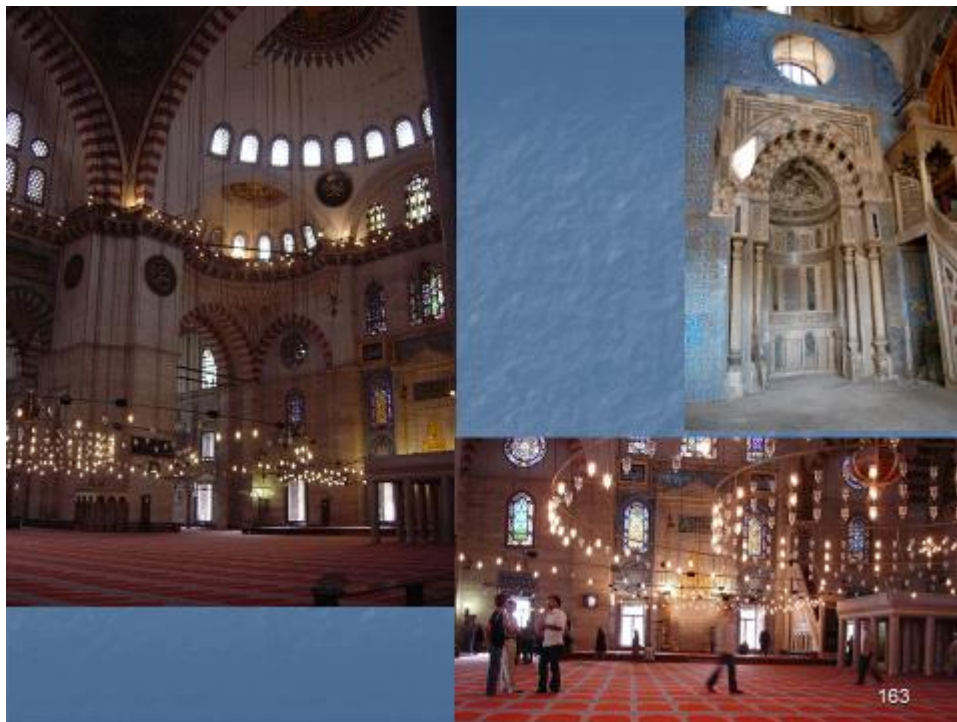
Територија на Калифатот во 750 година

159

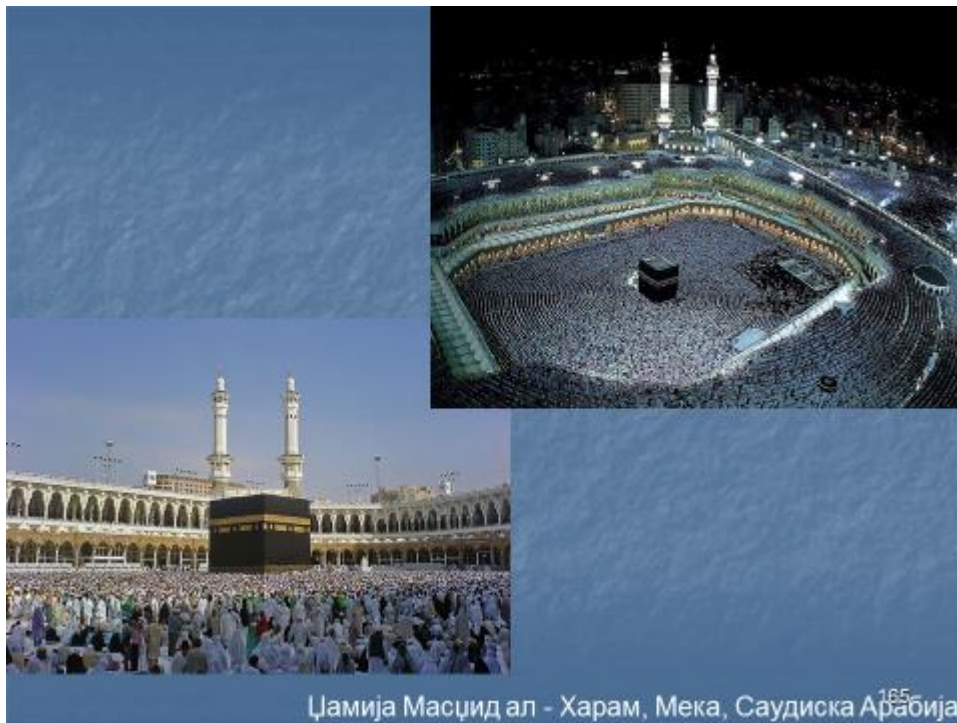
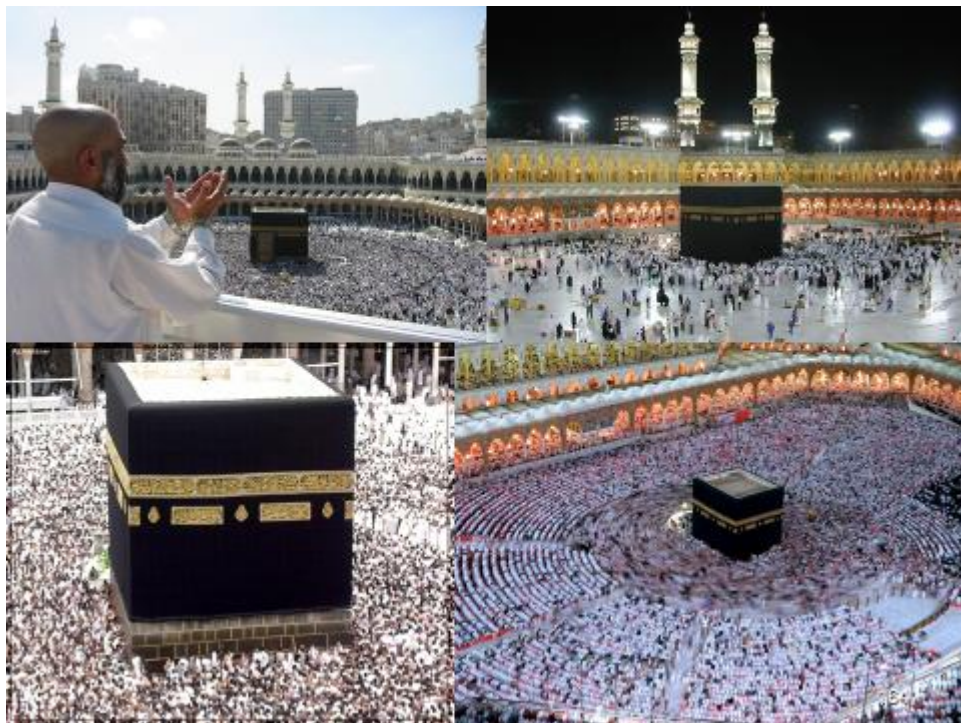

Внатрешноста на Џамијата Селим Карниси, Едрење, Турција

160

163

Џамија Масјид ал - Харам, Мека, Саудиска Арабија

165

Молитва, џамија во Дамаск, Сирија

166

Џамија на Пророкот - Масџид ал – Набави,
Мухамедовиот гроб, во Медина, Саудиска Арабија

167

Џамија Ал Акса, Ерусалим

168

Џамија Ал Куба, Медина, Саудиска Арабија

169

Златна џамија, Ерусалим

173

Џамија Султан Ахмед, Истанбул, Турција, 1609/16 г.

174

Џамија Султан Ахмед, Истанбул, Турција, 1609/16 г.

174

Џамијата Хасан II, Казабланка, Мароко, највисоко минаре 210 м.

179

Џамија Аја Софија, Истанбул

180

182

Исламската култура во Македонија

- Исламски претстави од османлискиот период
- Џамии со куполи, трем, и високо минаре (580 џамии ИВЗ 2013 г.)
- Подигнати џамии во Скопје, Битола и други градови
- Најстари џамии во Скопје : Султан Муратова (1436); Иса бегова (1475); Мустафа пашина (1492); Јахја пашина (1504)
- Во Битола: Исак Челеби (1506); Хаџи бег – Махмуд бег (1521); Кади Махмуд или Јени џамија (1558); Ајдар Кади (1561)
- Амами: Чифте амам и Даут пашин амам во Скопје, Битола – Јени амам
- Анови: Куршумли ан, Капан ан и Сули ан во Скопје
- Текиња: Рифаити во Скопје; Ајатите во Охрид; Арабати баба во Тетово
- Саат кули: Скопје, Битола, Прилеп, Штип
- Претоварање на цркви во џамии; заедничка верска интеракција изразено преку вкрстено донирање на муслимани во христијански светилишта и христијани во муслимански светилишта

194

197

Јени џамија, Битола

Исак Челеби џамија, Битола

202

203

203

3.3. Среден век во Европските земји Романтика (6 -10 век; 11 – 13 век)

- Карактеристики со масовен квалитет, дебели - тешки ѕидови со мали прозори, кружни арки, заоблени сводови на квадратна основа, столбови со листови, лиснати капители и големи кули.
- Се градат многу палати, катедрали, цркви, тврдини итн.
- Големата шизма-раскол 1054 г.; западна-источна црква
- Крстоносни војни (8 војни од 1096 – 1270 г.)
- Италија, Германија, Франција, Шпанија, Белгија ...
- во Милано – црквата Сан - Амборџо, во Рим, Венеција, Верона, Пиза, Фиренца, Бари, Келн, Мајнц Поатје – црквата Нотр - Дам ла Гранд, во Каен – црквата Сен- Етјен, Клини – Бенедиктинска опатија, во Тулуз црквата Сен - Сернен, катедралите во Стразбург, во Париз, Везлеј, Периге, Ахен, Сантијаго де Компостела, Лондон, Довер и други земји.
- Камена скулптура, релјефна декорација, скаменети фигури, демони, чудовишта, ангели, Исус.

215

Катедрала Ангуелрне, Франција

Катедрала Тоурнал, Белгија

216

Катедрала Спеј, Германија

217

Црква Св. Андреј, Краков - Полска

Црква Св. Арнброгио, Милано - Италија

218

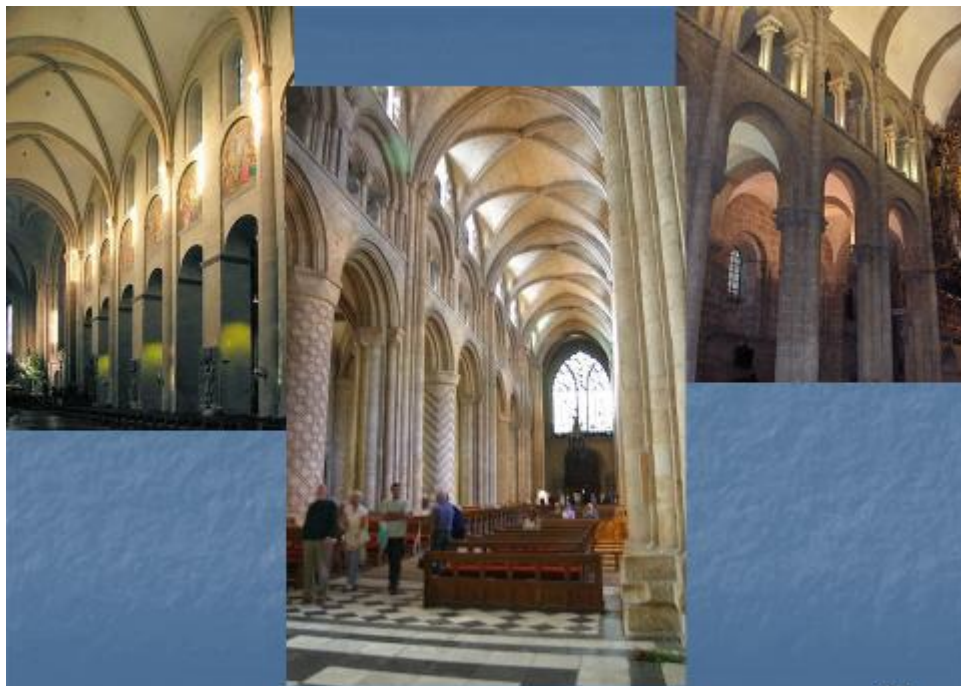

Црква Сан Витторе, Ген, Италија

219

222

220

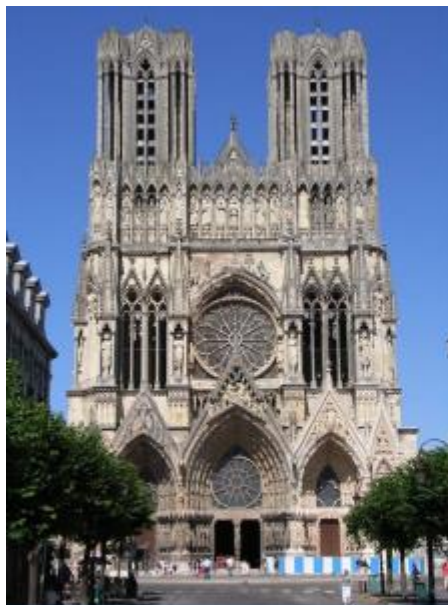

225

3.3. Среден век во Европските земји Готика (12 – 16 век)

- Франција, Германија, Белгија, Холандија, Луксембург, Швајцарија, Австрија, Италија, Англија, Шкотска, Сицилија, Шпанија, Португалија, Полска, Чешка, Скандинавските земји и други.
- Карактеристики: ребрасти сводови, големи прозори и високи сидови, танки и високи и украсени столбови со листнасти капители, свездести и ребрасти, високи и шилести камбанарии, релјефи, фрескосликарството, скулптури од камен и мермер, розети, сликање на стакло – витраж, мозаици на стакло, лиење во бронза, резбање во дрво, златарство итн.
- Значајни градби се: олтарот на црквата Сен Дени во Париз (1140 г.), катедралата Нотр - Дам во Шартр (1140), катедралата Нотр - Дам во Париз (1160 г.), катедралите во Лион, Ремс, Амјен, Келн, Стразбург, Фрајбург, Регенсбург, Рим, Венеција, Фиренца, Сиена, Милано, Барселона, Валенсија, Толедо, Виена, Улм, Прага, Кошице, Краков, Варшава, Будимпешта, Загреб ...
- Познати замоците, универзитетите и палатите: Дуждевата палата во Венеција, Лондон, Авињон, Бриж, Сиена, Малборк, Прага, Оксфорд, Глазгов ...

226

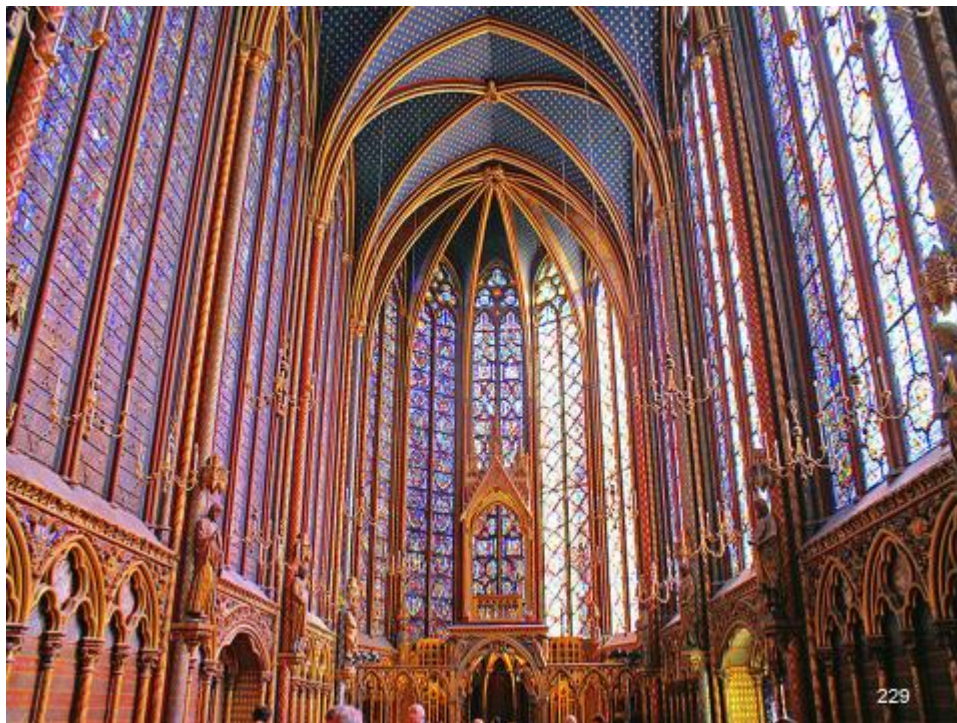
Катедралата во Ремс, Франција

227

228

229

Нотр Дам, Париз - Франција

230

231

234

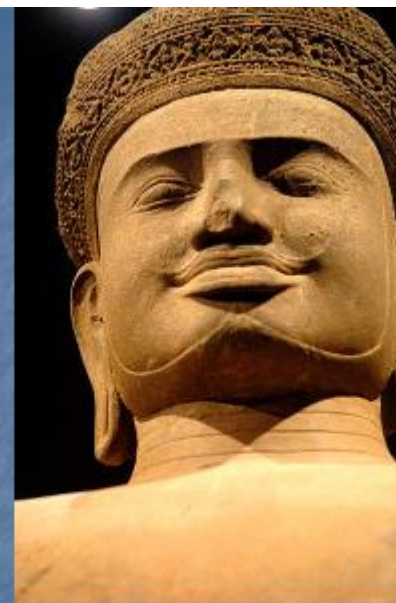

235

3.4. Среден век во другите континенти

- Доминантните Азиски цивилизации чии владетели биле под силно влијание и ги славеле боговите.
- Интензивно се граделе велелепни храмови посветени на религиите: хиндуизмот, будизмот, конфучизмот, таоизмот, џаинизмот, шинтоизам итн.
- Господарите граделе раскошни палати.
- И понатаму се гради големиот Кинески ѕид.
- Доминираат претстави на големи, но и на минијатурни скулптури и релјефите од слонова коска, камен и мермер, кои биле инспирирани од светите книги, животот и делот на боговите, но претстави од воинствените потфати на господарите.
- Се среќаваат фигури на боговите изработени или обложени со злато и сребро.
- Познати се кинеските вазни од различните династии, ракописите и цртежите на хартија итн.

236

Хиндуизам, Богот Вишна, Индија

237

Шива

238

Будизам - Буда, Индија

241

Храм Аксхаграм, Делхи

240

243

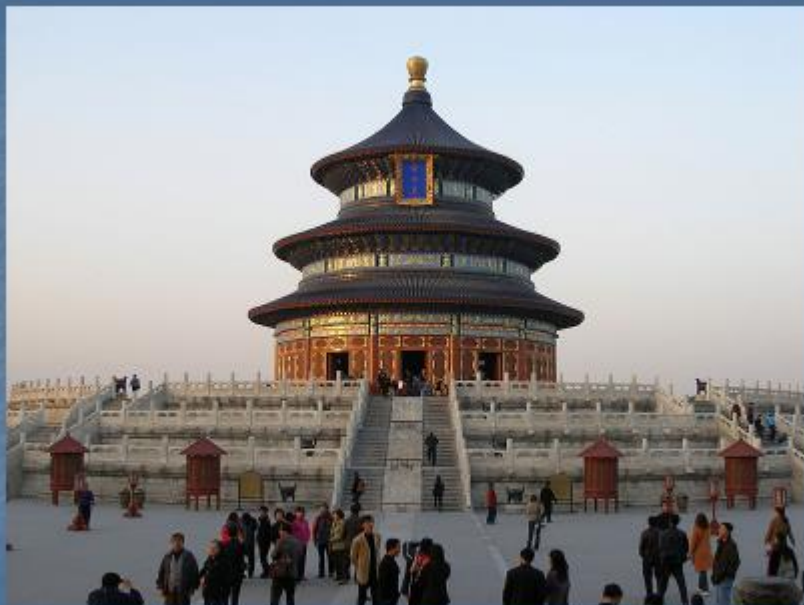

Конфучие, Кина

244

245

247

Таоизам, Кореја

248

Шинтоизам, Јапонија

250

252

251

253

254

255

4. Карактеристики на уметноста и културата во новиот век

4.1. Ренесанса

- Од крајот на XIV век – до почетокот на XVII век
- Фиренца, Тоскана, Италија, семејство Медичи
- Венеција, Пиза, Милано, па низ Европа
- Културно движење внесување на класичните старо антички учења за човекот–хуманизам и ренесанса
- Уметници, писатели, архитекти, сликари, вајари...
- Леонардо да Винчи, Микеланџело, Рафаел, Тицијан
- Фрески, слики, скулптури, палати, цркви, замоци...
- Петрарка, Алигери, Бокачо...
- Донато Браманте–Базиликата Свети Петар во Рим
- Николо Макијавели Томас Мор... Галилео Галилеј...
- Јохан Гутенберг ...

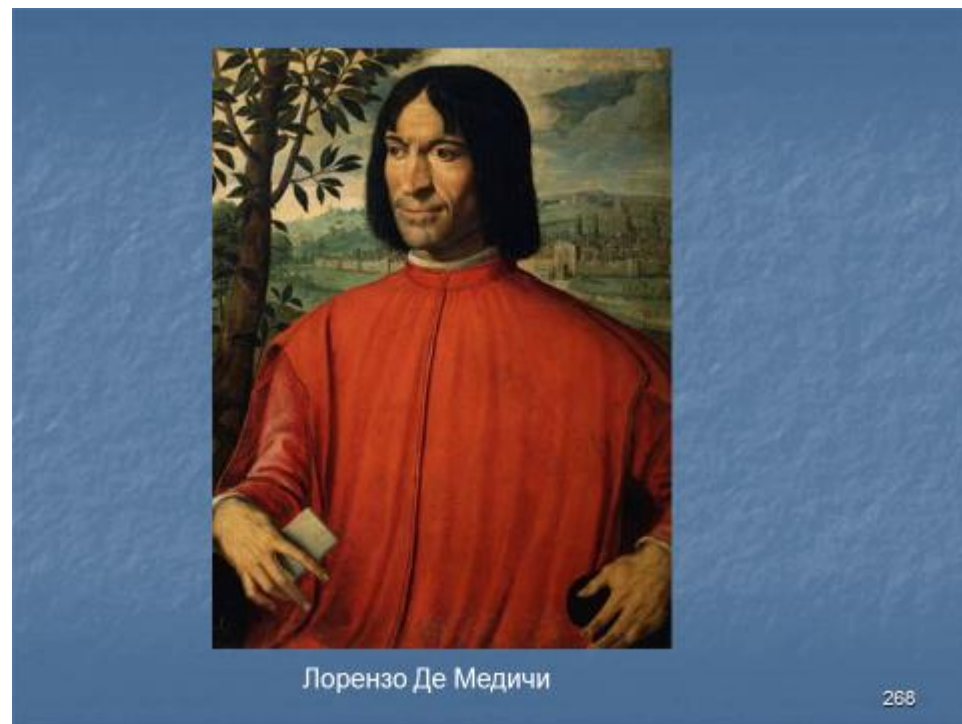
256

259

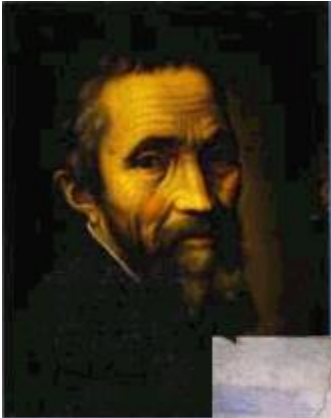
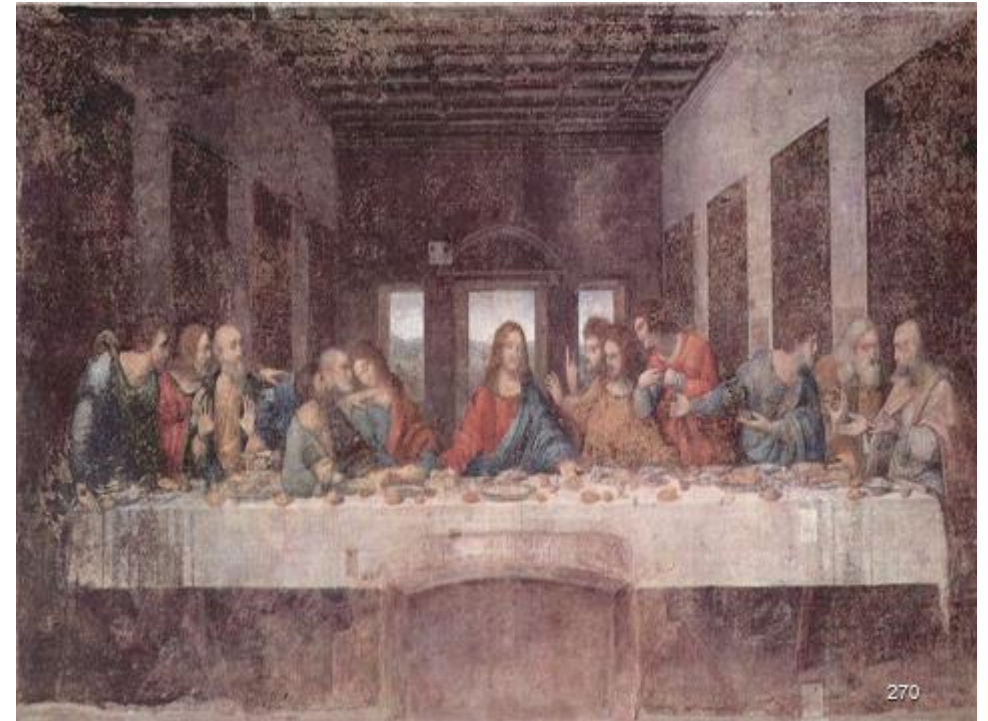

262

Лоренцо Де Медичи

268

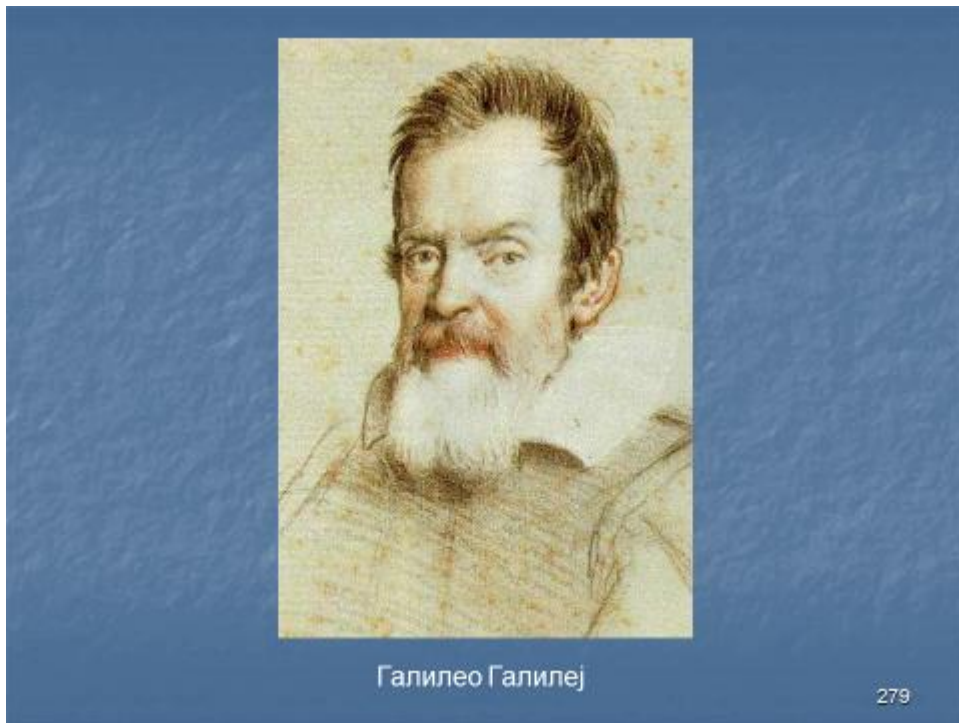
273

274

278

Галилео Галилеј

279

4. Карактеристики на уметноста и културата во новиот век

4.2. Барок

- Од XVII до XVIII век, шп.: *barocco* – бисер со неправилна форма, Рим, Италија, па низ Европа
- Декоративно изобилие на сјај и раскош, палати, замоци, катедрали, цркви, мебел, фонтани, флористичко уредување, накит, украси, облека, садови, вазни, изобилие на форми, детали, бои...
- Архитекти, скулптори, сликари...
- Лоренцо Бернини – плоштадот Св. Петар, Рим
- Караваџо, Рубенс, Рембрант, Веласкез...
- Пантеон во Париз, Капитол во Вашингтон, Парламентот во Лондон, Будимпешта...
- Неокласицизам, префикс „нео“, Европа, САД...
- Ајфелова Кула, 1889 г.; Кипот на Слободата 1886 г.

280

Света Столица - Ватикан

282

Фонтана Треви

283

Дворец Белведере, Виена

284

Неокласицизм

306

Капитол, Вашингтон

307

308

309

Кипот на Слободат, Њујорк, САД
Висока 93,5 м., 1886 година

316

313

Македонија во новиот век

- Под турска власт
- Христифор Жефаровиќ, 1741 г., Виена, „Стематографија“ бројни слики на јужнословенските светители, бакорез со Св. Наум и Св. Јован Владислав
- Бројни градители, копаничари, зографи...
- Цркви, манастири: Св. Димитрија, Битола, 1830 г.
- Градител: Андреја Дамјанов, црквата Св. Пантелејмон, Велес, манастирот Св. Јоаким Осоговски
- Зографи: Михаил, Данаил, Дичо...
- Сликари: Димитар Андонов Папрадишки, Зографски...
- Копаничари: Филипоски, Фрчкоски, Рензоски...
- Ликсузни сараи, куќи, Широк Сокак, Битола...

317

5. Карактеристики на уметноста и културата во XX век и денес

- Дваесетиот век, претставува период на епохални археолошки откритија а со тоа и грижа за нивно зачувување од уништување
- Многу атрактивни и уникатни градби како технолошки подвиг
- Високи згради, мостови, тунели, скулптури, високи брани, вештачки езера, острови, стаклени пирамиди, грандиозни спортски објекти, сали, арени, паркови...
- Повеќе стилови во уметноста, културата...
- Влијание и во Република Македонија, Милениумски Крст
- Вечното мото на културното наследство порачува: „Она што се изградило вчера, да се негува денес, за утре да го чуваат генерациите, и така во вечен круг, вчера – денес – утре, од нив – за нас, од нас - за нив, и така сè додека постои човековиот род“.

318

Крајслерова зграда, Њујорк, САД, висока 319 м., 1930 г. 319

Кулата во Торонто, Канада
Висока, 553 метри
1976 година

Двете Кули Петронас,
Куала Лумпур, Малезија
Високи 452 метри
1998 – 2004 г.

321

Кула
Гванџу, Кина
Висока 610 м.
2009 година

322

Бури Калифа, Дубај,
Арапски Емирати
Висока 828 метри,
4 јануари 2010

323

Вештачкиот остров „Палма“, Дубај, 2008 год.

333

Хотел „Атлантис“, Дубај, 2008 год., со 1539 соби

334

Хотел Бурџ ал Араб,
Висок 321 м., 60 спратови,
18 лифтови и 202 најлуксузни
Соби. Ноќевање од 1.000
до 28.000 долари за една ноќ
За Кралевските апартмани

335

Статуата на Исус Христос, Рио де Жанейро, Бразил, висока 38 м., 1931 год.
336

337

339

340

Соборна Црква Св. Климент, Скопје, 1990 г.

341

Манастирот Климентов, Св. Пантелејмон, Охрид

342

Црква Св. Тројца, Радовиш

343

Милениумски крст,
Скопје, висок 66 м.,
2002 година

344

III. РЕГИОНАЛЕН ПРЕГЛЕД НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО МАКЕДОНИЈА

1. Скопско – кумановски регион
2. Шарско – полошки регион
3. Кичевско – бродски регион
4. Мавровско – дебарски регион
5. Охридско – преспански регион
6. Пелагониски регион
7. Средновардарски регион
8. Струмичко – радовишки регион
9. Брегалнички регион
10. Кратовско – кривопаланечки регион

345

1. Скопско – кумановски регион

Вкупно 17 локалитети

- Праисториска населба Тумба Маџари, 6200 г.пр.н.е.
- Археолошки локалитет Скупи, римски период
- Археолошки локалитет Кале, 3000 г.пр.н.е.
- Археолошки локалитет Градиште, с.Таор, 6 век, Јустинијаново време
- Камен мост, 6 век, нов изглед во 14 век
- Римски Аквадукт, 6 век, Јустинијаново време
- Манастирот Св.Пантелејмон, с. Горно Нерези, 12 век
- Манастирот Св. Никита, с. Бањани, 1307 година
- Црква Воведение на Св. Богородица-Св.Спас, с. Кучевиште, 1348 година
- Марков манастир Св. Димитрија, с. Сушица, 1366 година
- Манастир Св. Андреј, Матка, 1388 година
- Црквата Св. Грги, с. Старо Нагоричане, Кумановско, 1317 година
- Султан муратова џамија, Скопје, 1436 година (во Скопското муфтиство има вкупно 115 џамии)
- Исхак Бегова џамија или Гази Иса бегова, Скопје, 1438 година
- Иса Бегова џамија, Скопје, 1475 година
- Мустафа пашина џамија, Скопје, 1492 година
- Јахја пашина џамија, Скопје, 1504 година
- Чифте амам, Скопје, 1531 година
- Даут пашин амам, Скопје, 1489 година
- Куршумли ан, Скопје
- Манастир Св. Спас, Скопје, 10 до 14 век
- Соборен храм Св. Климент Охридски, Скопје, 1990 година
- Милениумски крст, Скопје, 2002 година

346

Тумба Маџари

347

Анзабегово, предмети од керамика
Стари 7000 – 6.000 г. Пр.н.е.

Амфора со стилизирани
флорални орнаменти - Тумба
Маџари

Цилиндар од жртвеник (култен објект)
Божицата - Голема Мајка (напред) - Тумба
Маџари

348

Аквадукт

Панорама на Скупи со Скопје

Скупи

Tauresium

Св. Пантелејмон, Г. Нерези

Св. Богородица, Сушица

Св. Никита, Бањанин

Марков манастир, Сушица

Ротонда с. Коњух, Кумановско

Св. Ѓорѓи Победоносец
Младо Нагоричане

Матејче

Св. Ѓорѓи, Старо
Нагоричане

353

© www.360m

Св. Ѓорѓи, Старо Нагоричане

354

Поклонение на кравевите, Марков манастир, 14 век

355

Фрескопис, Св. Никита, с. Бањани – Скопско, Михаил и Ефтихиј, 1320 г.

356

Оплакување Христово, Св. Пантелејмон, Нерези, Скопје, 1164 г.

357

Феудална кула

Аквадукт

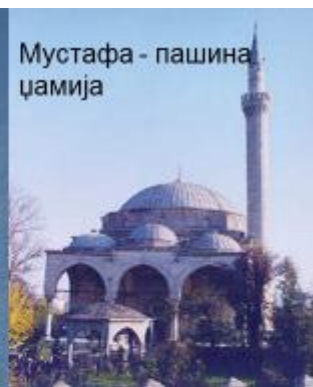

Sv. Andrea, Matka

358

Даут – пашин амам

Мустафа - пашина џамија

Иса бегова џамија

Султан Мурат џамија

359

Куршумли ан

360

Конаците на Хавзи паша, Бардовци

Безистен, Скопје

Стара чаршија, Скопје

361

Св.Спас

362

363

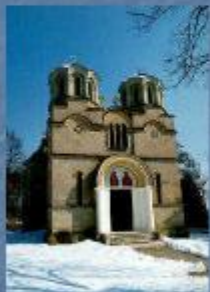
2. Шарско – полошки регион

Лешочки манастир, Лешок, Св. Богородица
1326 година и Св. Атанасиј, 1335 година
Шарена џамија–пашина џамија, Тетово, 1495г.
Арабати – баба теке, 18 век
Тетовско кале, 1820 година

364

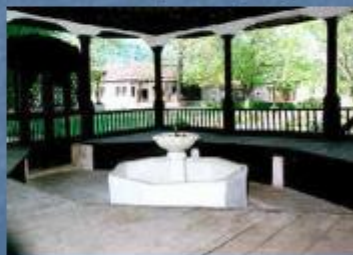
Св. Богородица, Лешок, 14 век

Св. Атанасиј, Лешок

Шарена џамија

Арабати баба теке, 18 век

365

3. Кичевско - бродски регион

Манастир Пресвета Богородица - Пречиста, с. Крнино, Крнски манастир, 18 – 19 век

Манастир Успение на Пресвета Богородица, с. Манастире, 12 – 14 век

Св.Богородица Пречиста, Кичево, 19 век

Св. Богородица, Македонски Брод 19 век

366

4. Мавровско – дебарски регион

- Манастир Св. Јован Крстител, Јован Бигорски, 1020 г.
- Манастир Св. Ѓорѓи Победоносец, с. Рајчица, 14 в.
- Галична свадба, Галичник

Галичка носија

Галичник

367

369

Манастир Св. Ѓорѓи Победоносен, с. Рајчица, Дебарско, женски манастир

370

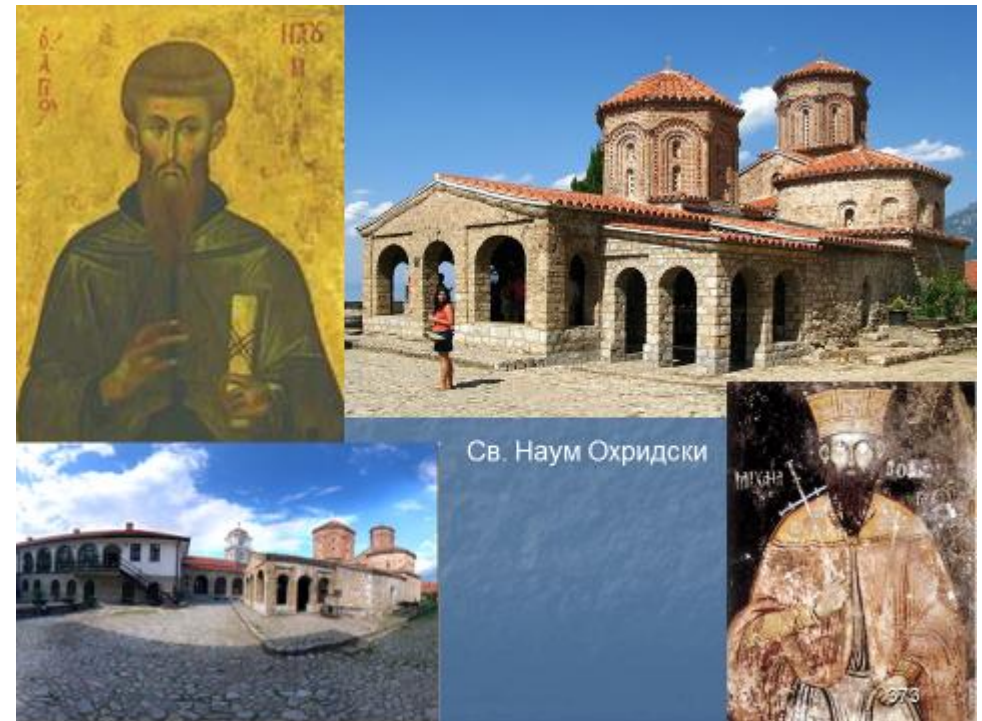
5. Охридско – преспански регион

- Лихнид, Охрид, 2500 г.
- Самоилова тврдина
- Светиклиментов манастир Св. Пантелејмон
- Манастир Св. Наум Охридски, 900 г.
- Соборна црква Св. Софија, 11 век
- Црква Св. Јован Богослов – Канео, 1280 г.
- Црква Св. Богородица Перивлепта, 1295 г.
- Црква Св. Ѓорѓи, с. Курбиново, Преспа, 1191

371

372

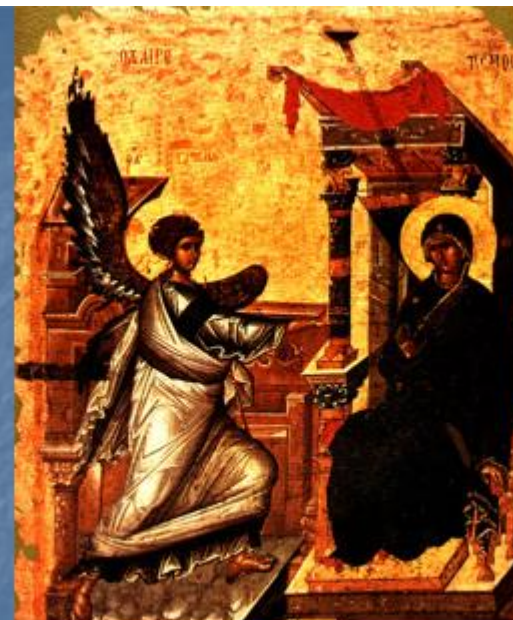

373

Вознесение Христово (детал), Св. Софија, Охрид, 1045 г.

375

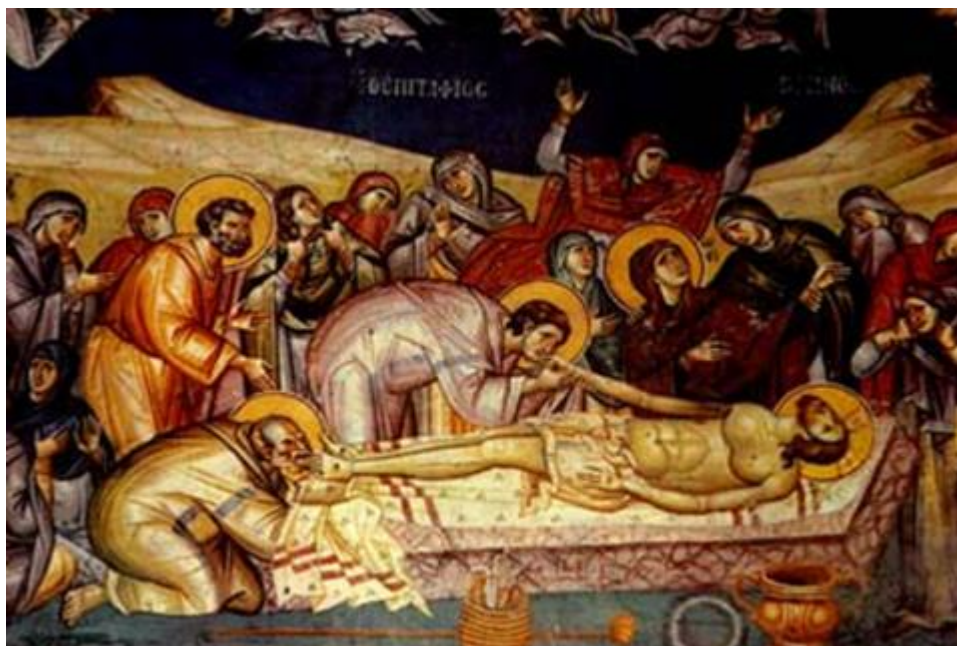
Благовештание (реверс), Охрид, 14 век

376

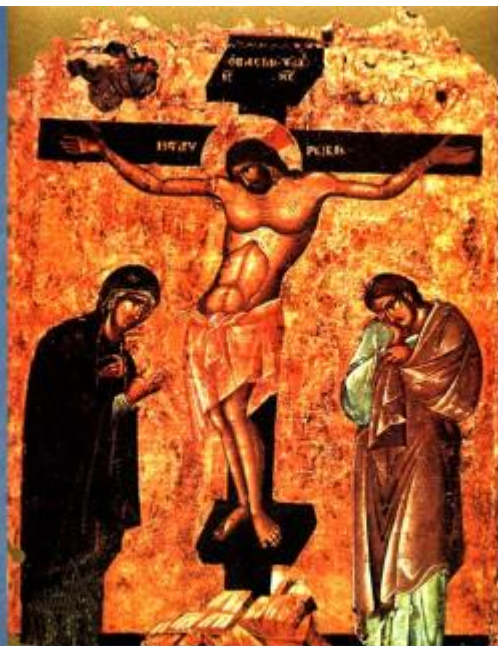
Успение на Богородица, Св. Богородица Перивлепта, Охрид, 13 век

377

Пиета, Богородица Перивлепта, Охрид, 13 век

378

Распятие, 13 век

379

Св. Ѓорѓи, Курбиново, 12 век

Св. Илија, Грнчари, 13 век

Сливнички манастир, 17/19 век

380

© www.j60MACEDONIA.COM

381

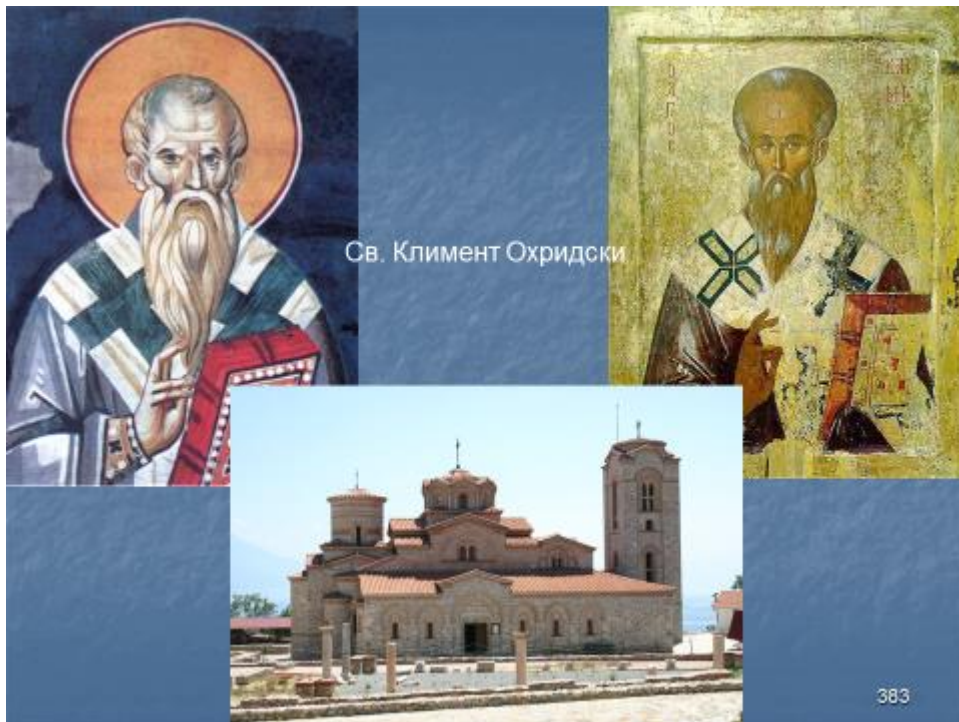

Ангел, Св. Георгиј, Курбиново, 1191 г.

Ангел Гаврил, Курбиново, 1191 г.

382

© www.360MACEDONIA.COM

© www.360MACEDONIA.COM

© www.360MACEDONIA.COM

© www.360MACEDONIA.COM

387

© www.360MACEDONIA.COM

Св. Пресвета Богородица Перивлептос – Перивлепта, 1295 г.

388

Охрид

Саат кула, Охрид,
1726 г., Месокастро

389

© www.360MACEDONIA.COM

© www.360MACEDONIA.COM

© www.360MACEDONIA.COM

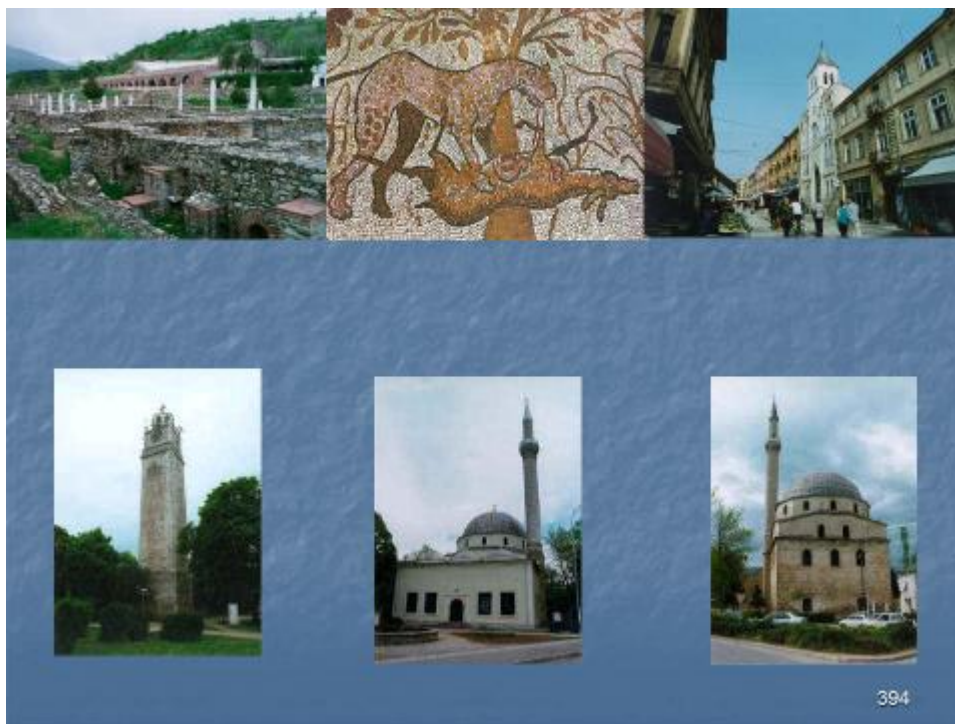
390

6. Пелагониски регион

- Хераклеја Линкестис, 4 век пр.н.е
- Џамии во Битола (Исак Челеби, 1506 г.; Хаџи Максуд беј, 1521 г.; Кади Махмуд-Јени џамија, 1558 г.; Ајдар Кади џамија, 1561 г.) (се вкупно 505 верски објекти, п.к.и)
- Безистен, 16 век
- Саат кула, 17 век
- Црква Св. Димитрија, 1830 г.
- Црква Св. Недела, 1863 г.
- Црква Пресвета Богородица, 1872 г.
- Манастир Св.Јован Претеча,с.Слепче,14 век
- Стибера, антички град
- Маркови кули, Прилеп
- Манастир Св. Преображение, с. Зрзе, ранохристијанство
- Манастир Трескавец, Успение на Богородица, 12–14 век

392

М.Св.Никола Топлички, 14-15 век,
Демир Хисар

Св.Димитрија, Жван, 17 век, ДХ

М.Св.Јован, Слечче, 14 век, ДХ

395

Св.Јован Богослов (Св. Никола),
Слечче, 17 век, Демир Хисар

Св.Атанасиј, Журче, 17 век, Демир Хисар

396

Св. Богородица Прилеп, 19 век

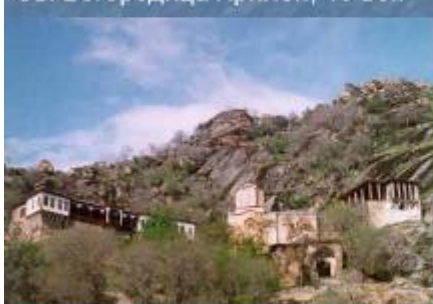
Св. Димитрија, Варош, 13 век

Св. Архангел
Михаил, Варош,
12 век – 19 век

Зрзе, 14 век

Св. Богородица, Варош, 12 век

Трескавец, 13 век

397

Св. Никола, 1907 г. Крушево

М. Св. Спас, Крушево

Св.Никола, Манастир, Мариово, 13 век

398

7. Средновардарски регион

- Стоби, антички град
- Цркви во Велес
- Цркви во Кавадарци
- Полошки манастир, Св. Ѓорѓи, 14 век

399

Стоби

400

Св. Никола, 14 век, Велес

М.Св. Димитрија, 14 в., 19 в., Велес

Св. Пантелејмон, 19 век, Велес

401

Св. Богородица, Дреново, 14 век, Кавадарци

Полошки манастир, Кавадарци

Св. Никола Моклиски, 16 век, Ваташа, Кавадарци

402

Исар Марвинци

Св.Елијах, Дојран, 19 век

Вардарски рид, Гевгелија⁴⁰³

8. Струмичко –радовишки регион

- Манастир Св. Леонтије, с. Водоча, 11 век
- Манастир Св.Богородица Милостива,с.Вељуса, 1080 година
- Има вкупно 83 верски објекти

404

Водоча, Св. Леонтије

Вељуса

405

Цареви кули, Струмица

Св. Леонтиј, Водоча, 11 век
Струмица

Гробот на Струма, Баница⁴⁰⁶

Св. Тројца,
Радовиш

407

Св. Стефан, Конче,
Радовиш, 14 век

Св. Никола, Бориловци,
15/16 век

408

9. Брегалнички регион

- Баргала, доцноантичка населба
- Астибо, и Штипско кале Исар, 3 век
- Цркви во Штип
- Цркви во Кочани
- Лесновски манастир, 1341 година

409

Баргала

Исар

Штип

Св. Архангел Михаил, 14 век

Св. Јован Крстител, 14 век

Св. Георги, Г. Козјак, 9/10
11/12 век, Штип

Св. Спас, 14 век

Хуса Медин Паша џамија
(Св. Илија), 16 век

Безистен

9/10, 17 век

Св. Никола, Крупиште

410

Св. Богородица, 19 век,
Ново Село

Св. Никола, 1341 г. 1867 г.

Успение Богородичино, Св. Спас, Штип, 1601 г.

412

Лесновски манастир, 14- 19 век

413

Виничко кале

414

Моробизд, Мородвис, Кочани

415

10. Кратовско – кривопаланечки регион

- Манастир Св. Јован Осоговски, 11 век
- Кратовски кули и мостови, среден век

416

417

Св. Јоаким Осоговски, 12 – 19 век

Св. Никола, Псача, 14 век,
Крива Паланка

418

Кратовска Кула

Мост

419

АКТИВНОСТ

Според сопствени
размислувања направете
вредносна анализа на некој
познат објект од културното
наследство
(работа во група)

420

IV. ЕТНОГРАФСКО НАСЛЕДСТВО

1. Поим и предмет на етнографија, етнологија, фолклористика

- Етнологија и етнографија старогрчките зборови *ethnos* што значи народ, *logos* што значи учење или наука, и *graphein* што значи пишува.
- Фолклористика доаѓа од зборовите *Folk* што значи народи и *lor* што значи знаење, творештво.
- Зборот етнологија за првпат се спомнува во 1787 година, етнографија потекнува од 1810 година, а фолкор од 1846 година.

421

Теми и поттеми на етнографското проучување

Материјална култура	Духовна култура	Општествена култура	Народно творештво
Земјоделство (поледелство)	Народна астрономија	Семејство и семејно право	Народни песни
Сточарство	Народна метеорологија	Обичаи сврзани со раѓање	Народни ора
Лов	Народна медицина	Свадба	Народни приказни
Риболов	Магија, магионичари клетви, вештерство	Смртта на луѓето	Легенди и бајки
Лековити растенија и плодови	Верувања, суеверија, волшебништво	Селска општина	Поговорки, разно книжевно наследство
Храна и видови традиционални јадења	Култ, идоли и симболи	Родбински врски	Гатанки и брзоборки
Облека и накит	Демонологија	Еснафски организации	Игри
Живеалишта и населби	Паганска религија	Разни занимања и занаети	Празнувања
Архитектура	Однесувања, и ритуали	Разна уметност	Обичаи
Трговија		Рачни ракотворби	Музика

422

Етнографијата во Македонија

- Димитар и Константин Миладиновци
- Јордан Хаџи Константинов – Џинот
- Стефан Верковиќ
- Кузман Шапкарев
- Марко Цепенко
- Денес повеќе институти, музеи и сл.

423

2. Материјална култура

- ЗЕМЈОДЕЛСКО НАСЛЕДСТВО
- ГАСТРОНОМСКО НАСЛЕДСТВО
- АРХИТЕКТОНСКО НАСЛЕДСТВО
- УМЕТНИЧКО НАСЛЕДСТВО

424

3. Општествена и духовна култура

- Народните празнувања, обичаи и песни.
- Народната поезија, поврзана со разните трудови процеси (сеење, жнеење, приготвување на обреден леб и сл.),
- Обреди кога се раѓа, се жени, кога се умира,
- Обреди за добар и богат природ, богат род, добро здравје
- Класификацијата на обредните песни на: колендарски (Коледарски, Божиќни, Велигденски обреди песни), битови песни (за дожд, против непогоди), семејни (песни поврзани со раѓањето, крштевање, свадба) и други пригодни песни.

425

V. КУЛТУРЕН ТУРИЗАМ, ВАЛОРИЗАЦИЈА И МЕНАЏМЕНТ

1. Културни вредности

- Посебен режим на заштита
- Места каде туристите треба да бидат добредојдени
- Каде ќе се чувствуваат пријатно
- Опсежни истражувања
- Презентација и промоција на вредностите

426

2. Дефинирање на наследството

- **Споменици**
- **Комплекси или поврзани градби**
- **Места**

427

3. Конвенција на УНЕСКО за светското културно наследство

- Мерки и критериуми
- Културниот споменик треба:
 - да претставува ремек дело на човековиот креативен гениј;
 - да покажува важна размена на човековите вредности за одреден временски период во рамките на светските културни области, искажано низ развој на архитектурата или технологијата, монументалните уметности, урбанизмот;
 - да содржат единствено или исклучително сведоштво поврзано со културните традиции на живите или исчезнатите цивилизации;
 - да претставуваат исклучителен пример на тип на градба или архитектонски ансамбл, што отсликува важна фаза во човековата историја;
 - да биде исклучителен пример на традиционална човекова населба како специфика на одредена култура (култури), особено кога е загрозна од влијанијатана неповратните промени;
 - да биде директно или материјално поврзан со настани или живи традиции, со идеи или верувања, со уметнички или книжевни дела со извонредно универзално значење (критериум што важи само за исклучителни случаи и во комбинација со некој од погоре наведените);
 - да поседува адекватна правна заштита и механизам што ќе ја осигураат неговата конзервација и заштита

428

4. Типологија на културните вредности

Поделба според антропогени туристички мотиви

Културно-историски	Етнографско-социјални	Манифестациони
Археолошки локалитети; цркви и манастири; објекти од исламската вероисповед — џамии, турбина, текиња, мектеби, медреси, безистени, амами, дебои, анови, караван сараи; споменици и куќи на стара градска и селска архитектура; споменици и спомен обележја; институции од областа на културата.	Традиционално градителство; традиционални стопански активности; земјоделски, занаетчиски, традиционална исхрана, народна носија, народни песни, игри, ора итн.	Разни фолклорни, уметнички, религиозни фестивали, собири, саеми, изложби, натпревари и сл.

429

Поделба според културни атракции

Градби, структури и места изворно создадени за други цели и намени	градби, структури и места изворно создадени за да привлекуваат туристи	градби, структури и места за специјални намени
Цркви, катедрали, манастири, џамии, синагоги, замоци, палати, тврдени, историски куќи, антички споменици, археолошки локалитети, историски паркови, индустриски објекти, сообраќајни	Музеи, галерии, тематски паркови, културни центри, изложбени центри, занаетчиски центри и слично.	Религиозни манифестации, уметнички фестивали, фолклорни манифестации, саеми, историски и други изложби итн.

430

5. Фактори, параметри, принципи и критериуми на културниот туризам

- **Артефакти** – предмети создадени од човекот, ракотворби, изработки. Вредноста на овие артефакти се: реткоста, релативната старост, состојбата, културната важност, уметникот што го создал.
- **Стари градби**, локалитети (комплекси на стари градби). Вредноста на овие градби се: реткоста, припадноста на одреден стил, релативноста старост, состојбата, употребените материјали, технологија, културната важност, градителот што ги создал, важноста на личноста што ја поседувала или користела.
- **Стари урбани јадра** – групација на стари градби кои формираат посебни амбиентални целини. Вредноста на овие градби се: вредноста на поединечните градби, културна и историска важност, состојба на сочуваност

431

- **Примена на примарната цел на културниот туризам** – примена на туристичката понуда, валоризација на културните ресурси, двигател на севкупниот туристички развој;
- **Сложени врски – интеракција** помеѓу културата и туризмот, позитивни вредности и негативни ефекти, неконтролирана и прекумерна употреба на спомениците на културата во туристички цели;
- **Респектот кон посебноста на местата и традициите** – посебна улога на менаџерите по туризам, планерите или другите туристички оператори, охрабрување на посетителите што ги почитуваат културните вредности, ревитализација на културното наследство и негово планирање во функција на туризмот, проекција на културниот туризам преку менаџирање во заштита на културното наследство, промовирање, афирмација и унапредување на културните вредности;

432

- **Проценка на културната вредност** – преку имплементирање на интегралните вредности, рангирање на места со универзално, национално, регионално или локално значење
- **Обука на локалното население** – програми за развој на културниот туризам, обуки за населението според нивоа на инволвирање, како водичи, интерпретатори, обучувачи, подигнување на звеста, справување со конфликти и можности за грижа и заштита на културното наследство;
- **Одржлив развој** – вклучува квалитет на културниот ресурс (интегритет-целокупност, квантум на користење, заштита или деградација); квалитет на доживување (уникатност-специфично, куриозитетност-интересни, необични, имажинативност-доживување, инспирација, фантазија); квалитет на живеење (интеграција во општеството и подржаност од локалното население, економска корист од културниот туризам, социјални промени – генерирање на туризмот во локалната заедница).

433

6. Повелба и видови на туристи во културниот туризам

Целите на Меѓународната Повелба за Културен туризам се следните:

- Да ги потпомогне и охрабри конзерваторите и менаџерите на наследството;
- Да му се даде значење на наследството да биде достапно до локалните заедници и посетителите;
- Да ја потпомогне и охрабри туристичката индустрија;
- Да го промовира и унапреди туризмот во правец на респектирање и зголемување на наследството и културата;
- Да го потпомогне и охрабри дијалогот помеѓу конзерваторните интереси и туристичката индустрија за да се постигне одржлива иднина за нив;

434

Да ги охрабри оние што ги формулираа плановите и политиките за развој, конзервација, презентација и заштита на местата богати со културно наследство; Иницијативи на ИКОМОС и другите меѓународни тела и туристичката индустрија во поддржувањето на интегритетот на менаџментот и конзервација на наследството;

Охрабрување и инволвирање на слични идеи, интереси, одговорности и обврски за постигнување на целите за надминување на моментни конфликти;

Повелбата го охрабрува формулирањето на водечките насоки на заинтересираните страни, потпомагајќи ја имплементацијата на Принципите за нивните специфични околности или барања на поединечни организации и заедници.

435

Принцип 1. Се додека домашниот и меѓународниот туризам е едно од најзначајните средства за културна размена конзервацијата треба да обезбеди одговорни и добро управувани можности за членовите на локалните заедници и посетителите за да го искушат и разберат наследството на заедниците од прва рака.

Принцип 2. Врската помеѓу местата богати со наследство и туризмот е динамична и може да вклучува конфликтни вредности. Треба да биде управувана на одржлив начин за сегашните и идните генерации.

Принцип 3. Конзервацијата и Туристичкото планирање на местата богати со културно наследство треба да осигуруваат дека искуството на посетителите ќе биде вредно, задоволително и пријатно.

Принцип 4. Локалните заедници и локалните жители треба да бидат вклучени во изготвувањето на туристичките планови, заштитата и конзервацијата на туризмот.

Принцип 5. Туристичките и конзерваторните активности треба да донесат користи за домашните - локалните заедници.

Принцип 6. Туристичките промотивни програми треба да ги заштитат и зголемат природните и културните карактеристики на наследството.

436

ИКОМОС и Светската Туристичка Организација, ги делат посетителите на културните вредности во следните категории:

Стручен посетител – се стручни луѓе што доаѓаат со одредена цел во местото со културно наследство. Тие претходно припремени и добро ги познаваат вредностите на конкретното место. Овие посетители зафаќаат само мал сегмент од туристичкиот пазар.

Вообичаен посетител – се најбројни посетители што доаѓаат на местото зошто дознале за местото преку различните видови на туристичка промоција, и можат да имаат мали претходни познавања за местото. Но бараат добра и разбирлива презентација за вредностите на културното наследство.

Студенти – студенти, учениците, се бројни посетители на местата со културно наследство во зависност од нивното образование се припрема нивото и акцентите на презентација. Доаѓаат во големи групи и не треба да се мешаат со другите видови на посетители.

Случаен посетител – се посетители кои случајно се нашле на местото како дел од пошироки туристички тури. Тие не се интересираат за културните вредности и гледаат што побргу да го напуштаат местото.

437

Петте видови на туристи се:

Турист намерник – се карактеризира со висок централитет (важност) и длабоко доживување (разбирање). Кај овие туристи културните вредности сее главни мотиви за туристички посети.

Турист разгледувач – се карактеризира со висок централитет и површно доживување, културните мотиви доминираат во донесувањето на одлука за посета, но поради одредени причини не е во можност до крај да ги спознае културните вредности што му се нудат.

Површен турист – се карактеризира со скроман централитет и површно доживување. Кај овие туристи културните вредности немаат влијание врз донесувањето на одлуката, а доколку посетат места со културно наследство тие не се длабоко инволвирани во спознавањето на вредностите.

Случаен турист – се карактеризира со мал централитет и површно доживување. Овој турист не донесува одлуки за туристички патувања базирани врз културните вредности и не се интересираат за културните знаменитости.

Турист откривач – се карактеризира со низок централитет и длабоко доживување. Овој турист не формира одлука базирана врз атрактивноста на културното наследство тој активно се вклучува во откривањето и спознанието на културните вредности.

438

7. Формирање и презентација на туристичкиот производ

Фази во формирање на „патека на наследството“:

- **проценка на вредностите** – тим на експерти од различни области вршат проценка на вредностите од различни аспекти;
- **капацитет** – пресметување на квантитативните и квалитативните аспекти, како од физички така и од социјален аспект;
- **просторно планирање** – просторно и тематско поврзување и создавање на мрежа на врски помеѓу природните и културните вредности;
- **маркетинг** – анализа на туристичките пазари и одредување на целни пазари и групи на туристи;
- **создавање на локални институции** – обезбедување на правилен менаџмент и маркетинг, создавање на одговорни институции;
- **промоција и интерпретација** – изработка на разни публикации за презентација и промоција на „патека на наследството“;
- **стандарди** – обезбедување стандарди придружени кон туристичката опрема и во согласност со очекувањата на туристите.

439

8. Валоризација на културното наследство во просторните планови

- ниво на просторно урбанистичка целина, и
- ниво на поединечна архитектонска градба или комплекс на градби

440

Изработката и усвојувањето на современите методи на валоризација на спомениците на културата од аспект на нивното правилно вклопување во туристичката понуда на конкретното место или регион поминува низ четири фази. Фазата на точно определување на предметот на анализа; фаза на научна валоризација; фаза на потенцијална туристичка вредност и четврта фаза процес на туристичка валоризација.

Прва фаза, точно одредување на предметот на анализа, било да е тоа одделна градба, комплекс на градби или пак цело историско јадро на некој град или населба. Најзначаен дел во оваа фаза е инвентаризацијата, собирање и класификација на целокупната документација за објектот. Оваа постапка за извршуваат специјализирани Заводи за заштита, но може да се ангажираат и други стручни лица.

441

Втора фаза, научна валоризација на споменикот на културата. Основни аксиоми при научната валоризација се: стручната експертиза, признавањето на интегралните вредности на некоја историска градба во целост и во сите слоеви на неговиот развој, вклучувајќи го и денешниот; и општата вредност или комплексно согледување на низата поединечни вредности – утилитарните, естетските, културно – историските вредности, вредностите од староста и раритет, оригиналност, едукативните, просторно – амбинеталните, материјалните и други вредности.

442

Трета фаза, потенцијална туристичка вредност на споменикот на културата. Општествената валоризација е став и обврска што ги прифаќа општествената заедница спрема заштитата на подрачјата и објектите со културно наследство. Верификувањето всушност значи одредување на мерки и активности, прогласување на категорија на објектот, проширување на мерки за заштита, степен на дозволени интервенции итн.

443

Четврта фаза, процес на туристичка валоризација на културното наследство се состои во временско и просторно усогласување на: апсолутната туристичка вредност на споменикот на културата; интегрална туристичка понуда на местото и регионот; предвидена насочена туристичка побарувачка кон споменикот на културата. Усогласувањето на овие три елементи треба да биде физибилити студија за начинот на туристичкото искористување на споменикот на културата.

444

VI. КУЛТУРЕН ТУРИЗАМ ВО МАКЕДОНИЈА

1. Видови и поделба на културните вредности и туризам

Археолошки туризам, посета на добро организирани и уредени археолошки локалитети: Стоби, Хераклеја, Скупи, Стибера, Виничко кале, Бургала, Исар Марвинци, Самоиловата тврдина и други.

Религиски, манастирски туризам, посета и престој во манастири: Св. Јован Бигорски, Св. Јован Осоговски, Св. Јован Претеча, Св. Богородица – Трескавец, Св. Богородица Претиста, Св. Наум итн. (1842 православни цркви и манастири, 29 католички цркви, 12 Евангелско-методистички, 3 еврејска заедница) (2466 верски објекти, од кои 580 џамии, а остатокот на 1886 се христијански објекти)

Музејски туризам, посета на разни видови музеи и спомен соби во државна и приватна сопственост (етнографски државни и приватни музеи, Природонаучен музеј, разни спомен соби и сл.).

Споменичен туризам, посета на индивидуални споменици, спомен обележја (плочи, чешми и сл.).

445

2. Туристичка валоризација на културното наследство

- Стручно тело, Агенција, Центар, Комитет
- Зацртани критериуми и мерки
- Менаџмент план за секое културен објект и манифестација
- Инвентаризација, категоризација, стандардизација, вреднување
- Долгорочни стратегии
- Контрола и мониторинг
- Пропишани стандарди за заштита

446

АКТИВНОСТ

Направете валоризација и
менаџирање на некој културен
споменик во функција на
културниот туризам
(работа во групи)

